

Parlamentų antropologija XX ir XXI amžių sandūroje: metodologiniai iššūkiai ir tendencijos

Emma Crewe

Londono universiteto Rytų ir Afrikos studijų mokykla (SOAS)
SOAS (School of Oriental and African Studies) University of London
ec15@soas.ac.uk

Santrauka. Parlamentai yra tarsi demokratijos sukurtos tinklo branduoliai, sudėtingi dariniai, kur susitinka kultūra, psichologija, ekonomika ir politika, išrinktieji politikai tariasi su lobistais, rinkėjais ir vieni su kitais, vykdoma teisėkūra, atliekama stebėseną. Norint suvokti šios srities sudėtingumą, būtinas tarpdisciplininis požiūris. Žinant, kad politikos esmė yra santykiai, atrodo keista, kad tik nedaugelis antropologų yra išdrįšę tyrinėti parlamentus. Jų išvados atskleidė kasdienį užkulisinį demokratinės politikos vyksmą įvairiose šalyse, tačiau trūksta informacijos apie taikomus metodus. Straipsnyje apžvelgiami pastarųjų 35 metų antropologų etnografiniai tyrinėjimai, jie gretinami su politikos mokslų atstovų etnografinėmis studijomis siekiant paaiškinti, kiek šių disciplinų teorijos papildoma viena kita, taip pat metodai ir pasiekimai. Antropologai, kompetentingi išsamiai vertinti atskirus parlamentus ir apibendrinti įvairiose vietose įvairiu metu stebimas tendencijas, bendradarbiaudami su kitų disciplinų atstovais, gali padėti parlamento studijoms tapti įvairiapusiškesniu moksliniu tyrinėjimu.

Reikšminiai žodžiai: parlamentų antropologija, etnografija, santykiai, demokratija, politikai, tarpdiscipliniškumas.

Anthropology of Parliaments at the Juncture of the 20th and the 21st Centuries: Methodological Challenges and Trends

Abstract. Parliaments are at the centre of webs created by democracy, complex sites where culture meets economics, psychology and politics; elected politicians consult with lobbyists, constituents and each other; and the political work of law-making and scrutiny is achieved. Inter-disciplinary approaches are vital in fathoming this complexity. Relationships are at the heart of politics so it is surprising to find that few anthropologists have ventured into parliaments. Their findings have revealed the hidden everyday workings of democratic politics in several countries but their approach is poorly understood. In this article, ethnographic research by anthropologists over thirty five years is reviewed and contrasted with ethnographies by political scientists, to explain how the theories, methods and contributions of different disciplines are complementary. With the capacity to offer rich accounts of specific parliaments, and generalise about the patterns found across different times and sites, anthropologists in collaboration with other disciplines have the potential to transform the study of parliament into a more entangled form of inquiry.

Keywords: anthropology of parliaments, ethnography, relationships, democracy, politicians, inter-disciplinarity.

Received: 12/06/2021. Accepted: 15/07/2021

Copyright © Emma Crewe 2021. Copyright © Tomas Auškalnis (translation from English to Lithuanian) 2021. Published by Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Pradėdami tyrinėti, antropologai dažnai bando apibūdinti pasaulio, į kurį žengia, ribas, tačiau nužymėti parlamento kontūrus nepaprastai sunku¹. Parlamentas – tai pirmiausia politiniu darbu užsiimančių politikų susitikimo vieta, bet kartu tai ir idėja, valstybės institucija, pastatas, tai laikotarpis tarp rinkimų, kai parlamentarai rengia teisės aktus ir vertina vyriausybių ataskaitas dalyvaujant ministrams (parlamentuose) arba jiems nedalyvaujant (kitokiose teisėkūros institucijose). Jis dažnai veikia ir kaip uždaras burbulas, kuriame politinė veikla užsiima politikai, žurnalistai, lobistai ir parlamento nariai, ir kaip forumas, vykstantis visą šalį ir pasaulį aprėpiančio tinklo šerdyje. Antropologas parlamentą tiria kaip lokalių, nacionalinių ir visuotinių reiškinių; taigi, jo akiratis turi aprėpti visą pasaulį – jo kismą ir tvarumą, kultūrą ir politiką, praeitį ir įsivaizduojamą ateitį.

Politinės institucijos demokratinėse šalyse yra nacionalinės svarbos, tačiau palyginti nedaug antropologų ėmėsi jas tyrinėti, nors teisminėmis institucijomis jų domėtasi labiau²; tyrinėtoms buvo politinės partijos (Izraelyje³, Jungtinėje Karalystėje⁴), į keletą antropologų akiratį pateko Europos Sąjunga⁵. Nepaisant raginimų tirti elitą⁶, stebėtinai mažai antropologų yra kada nors nusigavę iki oficialiosios valdžios viseto branduolio ir tyrinėję parlamentus, nors keletas jų jau pradeda įsivelti į peštynes. Prieš pristatant kai kuriuos iš šių retų parlamentus tyrinėjantių antropologų, verta paaiškinti antropologijos požiūrį į tyrinėjimą ir tai, kaip ji suvokia etnografiją kaip teoriją ir metodą.

Antropologine parlamento studija siekiama analizuoti kasdienius žmonių rūpesčius – paprastus ir neeilinius, logiškus ir sunkiai suvokiamus, nusiramintą teikiančius ir nerimą keliančius, jos akiratyje – bendrybės ir skirtumai patirčių istoriniame ir kultūriniame kontekste. Timas Ingoldas teigia, kad antropologai netyrinėja žmonių – šie nėra jų tyrimo objektas, jie mokosi kartu su žmonėmis; tai įtraukus tyrinėjimas:

Antropologai, vadovaudamiesi instinktais, stengiasi suuosti perspektyvius šaltinius ir tyrinėjimo kontūrus. Jie primena pėdsakais sekančius medžiotojus. Norint medžioti žvėrį, pirmiausia reikia jį susapnuoti, pajusti jo vidų, pažinti jį nuo galvos iki kojų⁷.

¹ Tikslumo dėlei reikia pasakyti, kad parlamentai ir teisėkūros institucijos skiriasi: nors ir parlamentai, ir teisėkūros institucijos priima įstatymus, Jungtinės Karalystės parlamentinio valdymo sistemoje vykdomoji valdžia pagal Konstituciją atsiskaito *parlamentui*, o JAV sistemoje vykdomosios valdžios ir *teisėkūros institucijų* galios yra atskirtos. Plačiau žr. Laver, M. Legislatures and Parliaments in Comparative Context. In: *The Oxford Handbook of Political Economy* / Eds. D. A. Wittman, B. Weingast. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 121–138, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199548477.003.0007>. Tai yra siektinas idealas, tačiau iš tikrųjų atskaitomybė arba atskyrimas yra veiksmingas tik tose demokratinėse šalyse, kur esama opozicijos. Tai, apie ką rašau, gali būti pritaikoma regioninėms asamblėjoms, tačiau jos antropologų mažai tyrinėtoms. Šiame straipsnyje „parlamentai“ vartojamas kaip plačiausios reikšmės žodis, reiškiantis bet kokią šalies instituciją, kurioje veikia išrinkti politikai, kuri rengia įstatymus ir (arba) kuriai atsiskaito vyriausybė; kalbėdama apie tam tikrą tipą arba kontekstą, straipsnyje paaiškinu išsamiau.

² Žr. Latour, B. *The Making of Law: An Ethnography of the Conseil d'Etat*. London: Polity, 2010. Apie įvairius konstitucijų tyrinėjimus etnografus žr. Scheppele, K. L. Constitutional Ethnography: An Introduction. *Law and Society Review*, 2004, Vol. 38, No. 3, p. 389–406, <https://doi.org/10.1111/j.0023-9216.2004.00051.x>.

³ Aronoff, M. J. *Israeli Visions and Divisions*. New Brunswick: Transaction Press, 1989.

⁴ Faucher-King, F. *Changing Parties: An Anthropology of British Political Conferences*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.

⁵ Žr., pavyzdžiui: Abélès, M. *Identity and Borders: An Anthropological Approach to EU Institutions*. Twenty-First Century Papers, No. 4, University of Wisconsin – Milwaukee, 2004, p. 1–26. Prieiga per internetą: <https://minds.wisconsin.edu/bitstream/handle/1793/28962/abeles.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Žiūrėta 2022-03-10; Bellier, I. European Identity, Institutions and Languages in the Context of the Enlargement. *Journal of Language and Politics*, 2002, Vol. 1, No. 1, p. 85–114, <https://doi.org/10.1075/jlp.1.1.07bel>; McDonald, M. 'Unity in Diversity': Some Tensions in the Construction of Europe. *Social Anthropology*, 1996, Vol. 4, No. 1, p. 47–60, <https://doi.org/10.1111/j.1469-8676.1996.tb00313.x>; Shore, C. *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*. London: Routledge, 2000; Busby, A. *The Everyday Practice and Performance of European Politics: An Ethnography of the European Parliament*, Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy in Contemporary European Studies, University of Sussex, 2013. Prieiga per internetą: http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/48830/1/Busby_Amy.pdf. Žiūrėta 2022-03-10.

⁶ Žr. Salverda, T.; Abbink, J. Introduction: An Anthropological Perspective on Elite Power and the Cultural Politics of Elites. In: *The Anthropology of Elites* / Eds. T. Salverda, J. Abbink. New York: Palgrave Macmillan, 2013, p. 1–28, https://doi.org/10.1057/9781137290557_1.

⁷ Ingold, T. *Anthropology: Why it Matters*. Cambridge: Polity, 2018, p. 118.

Tuo antropologija primena filosofiją, tik jos vyksmo dalyviai yra gyvi žmonės. Cliffordas Geertzas aiškina, kaip aprašyti „interpretuojant“ – tam būtina pasitikėti „mokslinės vaizduotės galia, padedančia susiliesti su nepažįstamųjų gyvenimais“⁸. Tinkamai interpretuojant nenutolstama nuo aprašymo ir mėgaujamosi juo: „Kultūrinė analizė yra (arba turi būti) prasmų spėliojimas, spėlionių įvertinimas ir išvadų darymas remiantis teisingesniais atspėjimais neatrandant Prasmės žemyno ir nebraižant maršrutų jo bekūniame kraštovaizdyje“⁹. Antropologams nebūtinai pavyks iki galo susitarti, tarkime, dėl to, kas iš tikrųjų vyksta parlamente, tačiau jie neatsisakys noro varginti vienas kitą rafinuotais debatais.

Tai, ką antropologai mano esant labai svarbu, žmonėms, kuriuos jie tyrinėja, gali būti savaime suprantami įprasti dalykai – tylios tradicijos, jų besilaikantiems atrodančios tokios natūralios, kad jų beveik nepastebi. T. Ingoldas ne kartą nurodo nepaprastai glaudų tyrinėtojo ir tyrinėjimo objekto sąryšį. Renkant faktinę medžiagą, domimasi naratyvais, paaiškinančiais galvosūkius, atskirtis ir kasdienės tikrovės tinkamą, tad etnografija nėra vien tik duomenų rinkimas ir interpretavimas – tai ir rašymas apie žmones įkvepiančiai ir pasitelkiant vaizduotę:

*Prisotiname aprašymus ir juose veikiančius žmones laikome realiu istoriniu veiksmu; būtų galima patikslinti, kokia prasme tokios ataskaitos laikytinos mokslinėmis. Galima pagrįstai teigti, jog etnografinis aprašymas yra labiau menas negu mokslas, tačiau dėl to nė kiek ne mažiau tikslus ir tikroviškas*¹⁰.

Antropologams ne visada pasiseka tai pasiekti. Jonathanas Spenceris yra pateikęs britų politinės antropologijos istoriją, paaiškinančią, kodėl antropologai praėjusį šimtmetį pamiršo pasinaudoti šiomis gausiomis galimybėmis. Kai kurie antropologai, pavyzdžiui, Alfredas Goldsvertis Baileys, Edmundas Leachas ir Edwardas E. Evansas-Pritchardas, žavėjosi struktūromis, sistemomis ir frakcijomis besiremiančiais formaliais modeliais; kiti, pavyzdžiui, Fredrikas Barthas, propagavo individualistines teorijas (pavyzdžiui, transakcionalizmą), tačiau daugelis ignoravo vertybes, kultūrą ir ritualą. Jie imitavo labiau finansuojamas, politikos tyrinėtojų akiratyje iki šiol vyraujančias disciplinas – ekonomiką, teisę ir politiką, siekė universaliai apibendrinti įvairių sistemų bendrumus, tačiau ignoravo tai, ką kolonijinis valdymas buvo paveldėjęs iš Afrikos ir Azijos politinių sistemų¹¹.

Nuo praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio į „demokratijos problemas“ (ypač būdingos pokolonijinėms šalims, kurioms buvo daromas spaudimas imtis modernizacijos) suvokimą įsijungė JAV antropologai, t. y. netgi anksčiau už Europos kolegas¹². Kai kurių iš jų žvilgsnis krypo į tai, kaip iš Vakarų pasiskolinti principai buvo verčiami vietinėmis idiomomis. To pavyzdžiais gali būti dešimtojo dešimtmečio Harry'io Westo darbai apie burtų naudojimą Mozambiko rinkimuose arba Paula L.W. Sabloff, Mongolijos demokratijos principus siejusio su 800 metų istoriją turinčia politine kultūra¹³, tačiau daugiau buvo tokių, kurie ėmėsi autoritarinės valstybinės valdžios kritikos, vilčių teikiančios pilietinių visuomenių alternatyviosios demokratijos etnografinių tyrinėjimų, veiklos žmogaus teisių srityje arba įsitraukė į visuomeninius judėjimus. Ir tik 1985 m. vienas iš antropologų išdrįso imtis tyrinėti įstatymų leidžiamąją valdžią – Jackas M. Weatherfordas ėmėsi analizuoti JAV politikus¹⁴. Nors pirmoji *etnografinė* išrinktųjų politikų studija buvo atlikta politologo Richardo F. Fenno¹⁵, J. M. Weatherfordas buvo pirmas juos tyri-

⁸ Geertz, C. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books, 1973, p. 317.

⁹ *Ibidem*, p. 318.

¹⁰ Ingold, T. That's Enough About Ethnography. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 2014, Vol. 4, No. 1, p. 3835, <https://doi.org/10.14318/hau4.1.021>.

¹¹ Plačiau žr. Spencer, J. Post-Colonialism and the Political Imagination. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 1997, Vol. 3, No. 1, p. 1–19. Taip pat prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/3034362>

¹² Žr. Paley, J. Towards an Anthropology of Democracy. *Annual Review of Anthropology*, 2002, Vol. 32, p. 472, <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.31.040402.085453>.

¹³ Žr. *ibidem*, p. 473–475.

¹⁴ Weatherford, J. M. *Tribes on the Hill: The US Congress Rituals and Realities*. Westport: Bergin and Garvey Publishers, 1985.

¹⁵ Fenno, R. F. *Home Style: House Members in their Districts*. New York: Harper Collins, 1978.

nėjęs antropologas. Pirmame straipsnio skyriuje apžvelgsiu, ką antropologai yra parašę apie parlamentus, antrame sugretinsiu tai su etnografų politologų tyrinėjimais. Trečiame bus kalbama, koks unikalus galėtų būti antropologijos indėlis į parlamentų ir parlamentarų tyrinėjimą. Straipsnis baigiamas aptariant („Išvados“) antropologijos teoriją apie išrinktųjų atstovų pavidalo kaitaliojimą.

1. Demokratinis parlamentas nuo 1985 m. tyrinėjantys antropologai

Pirmas teisėkūros instituciją tyrinėjo ir vienintelis ėmėsi JAV Kongreso etnografinės analizės minėtas J. M. Weatherfordas. Jis daugiausia rašė apie santykius (tai pagrindinis antropologų interesas). Jį stebino politikų giminystės ryšių mastas: parodijuodamas tai, kaip etnografinėse studijose vaizduojami Afrikos ir Azijos žmonės, aprašo išplėtotus globėjo ir globojamojo santykius. Jį taip pat domino politikų galios stiprinimo aspektas: kone pašaipiai rašo apie tai, kaip politikai naudoja suteatralintus ritualus įtakai sustiprinti:

Politikas ateina į veiksmo vietą, keletą minučių yra instruktuojamas laukiančio padėjėjo, po to atlieka vaidmenį. Vaidmuo gali būti nesusijęs su ką tik prieš jį ar po jo vaidinusių aktorių vaidmenimis – epizodai bus sumontuojami vėliau. Svarbiausia, ko siekiama, yra įrašyti pasirodymą¹⁶.

Jis tvirtina, kad Kongresas – tai tik ritualinis šou: „didžiausias pasaulio svarstomasis organas tapo didžiausiu ceremonialiniu pasaulio organu“¹⁷, kur ritualas padeda išvengti bendravimo¹⁸. Bergždžių ritualų ir ceremonijų rezginyms sukėlė Kongreso paralyžių. Užuoat palengvinę sprendimų priėmimą, ritualai neturi tikros vertės – politikai daugiau laiko praleidžia svarstydami ceremonijos smulkmenas negu valstybinės svarbos reikalus. Daroma išvada, jog „daugumos civilizacijų, kurių vadovai labiau domėjosi maskaradu ir ritualais, o ne valstybės reikalais, likimas atsidūrė juos supančių tarnų rankose“¹⁹. Politikai vis labiau panašėja į Naujosios Gvinėjos įtakingųjų klanų atstovus – siekia pranašumo, kaupia kapitalą ir šamanišką jėgą, telkia globojamų rėmėjų būrį, kartais konkuruodami, o kartais elgdamiesi vienas su kitu kaip gretimų karalysčių monarchai.

Politikų santykiai su piliečiais ir vieno su kitu buvo ir pirmojo Europos parlamentus tyrinėjusio antropologo Marco Abélėso darbų objektas. Jo įtaka parlamentų antropologijai didžiulė, nes jis, bandydamas pašalinti demokratijos trūkumą, siekė toliau instrumentalizmo ir vienodai rimtai traktavo informatorius iš savo šalies ir užsienio, žinomuose dalykuose atrodavo egzotikos, įvairių politinių pasaulių palyginimams suteikdavo istoriškumo. Nors gimtoji Prancūzija jam buvo ir taip pažįstama, jis, faktinę medžiagą rinkdamas viename departamente, nevengė daug keliauti ir intensyviai stebėti politinę erdvę įvairiose Prancūzijos vietose ir tik taip suvokė, kad tam tikra mažesnė kandidatų dalis balsuotojų akyse tampa verti būti išrinkti dėl vietos giminystės ryšių labirintuose²⁰. Politikai pabrėžia savo vietines šaknis; politikas visų pirma yra tam tikros teritorijos su visomis jos tradicijomis atstovas, net gyvas vietovės simbolis: „[...] daugiau ar mažiau būtina eiti kartu ir vietinio, ir nacionalinio lygmens pareigas“²¹. Santykiai politikoje veikiama ne tik interesų, giminaičių ryšių ar požiūrių; politikai geba žadinti asociacijas, todėl yra svarbūs žmonių vaizduotei. Politikams, ignoruojantiems tai, kas šventa – ritualą, simbolius, politinę dramą – ir vien besistengiantiems padaryti įspūdį politinėmis pažiūromis, sunku užsitikrinti paramą.

M. Abélėsas tyrinėjo vietinius politikus Etiopijoje ir Prancūzijoje, Prancūzijos Nacionalinę Asamblėją ir Europos Parlamentą. Jo požiūris į ritualus Nacionalinėje Asamblėjoje skiriasi nuo J. M. Weatherfordo „jėgos funkcionalizmo“, kaip tai vadina JAV antropologas Marshallas Sahlinsas: ritualo vaizdavimo tik kaip

¹⁶ Weatherford, J. M. *Tribes on the Hill: The US Congress Rituals and Realities*, p. 208.

¹⁷ *Ibidem*, p. 266.

¹⁸ *Ibidem*, p. 195.

¹⁹ *Ibidem*, p. 268.

²⁰ Žr. Abélėsas, M. *Quiet Days in Burgundy: A Study of Local Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, p. 263.

²¹ *Ibidem*, p. 268.

priemonės, naudojamos grumiantis dėl įtakos. Jis visiškai atmata funkcionalizmą. Prancūzijos Nacionalinėje Asamblėjoje ritualo metu manipuluojama žodžiais, veiksmais ir objektais siekiant supriešinti įvairiems visuomenės sluoksniams atstovaujančius požiūrius²². Tai ne vien tik teatras; parlamente moralinės kovos vyksta dėl, tarkime, homoseksualumo arba valstybės kišimosi. M. Abélèsas skiria semiotines varžybas diskutuojant ir konflikto suteatralinimą, kas kartu paėmus sudaro ritualinę kovą arba „veiksmingą ir kartais įnirtingą intelektualiai ir fiziškai skirtingus pilietinės visuomenės sluoksnius įkūnijančių žmonių akistatą“²³. Tokių kovų taisyklės atspindi svarbius santykių aspektus, pavyzdžiui, vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios skirtį, bet tuo pat metu stiprina nuotaikas, skatinančias susitapatinti su kuria nors puse.

Brunas Latouras kritikuoja M. Abélèsą už per didelį dėmesį mitams, apeigoms ir simboliams (tartum ironiškai apeliuodamas į jo ankstesnius „laukinių“ tyrinėjimus ir europiečių suegzotinizimą), nes, esą, ritualas nėra tiek veiksmingas lyginant kultūras, kiek mokslas, rinka ir teisė²⁴. Tačiau Prancūzijos Nacionalinės Asamblėjos ir kitos M. Abélès etnografiškai tyrinėtose vyksmo vietose – Europos Parlamento – skirtumai yra iškalbingi, nes atskleidžia toliau ritualo siekiančius interesus. Europos Parlamento nariams nebūdingi vietiniai ryšiai, bendri kultūriniai ar politiniai orientyrai bei istorija ir kalba. Todėl nenuostabu, kad šios Europos institucijos dalyvių bendravimas, besiremiantis nesibaigiančiomis derybomis ir kompromisų paieška, reikalauja visiškai kitokios režisūros. M. Abélèsas teigia, jog kai Europos Parlamente diskutuoja keletui šalių atstovaujantys jo nariai, tai būna panašu į „tikrą Babelio bokštą – pereinant iš vienos kalbos į kitą neutralizuojama polemika. Plenariniai posėdžiai dažnai tampa panašūs į monologų seką“²⁵. Ir, priešingai, diskutuojant dviem arba daugiau vienos šalies atstovų, iš karto tampa aišku, kad jie priklauso tam pačiam diskursui. Matomi ir kitokie kontūrai: Pietų Europos atstovai skiriasi nuo atstovaujančiųjų žemyno šiaurinei daliai; ir vieniems, ir kitiems būdingos savos asociacijos, bet visoms šalims ir regionams būdinga viena bendra sąvoka – „bendra gerovė“²⁶. Tačiau norint, kad Europos modelis veiktų, reikėtų naujos politikos ir tapatybės sampratos, kuriai nebūtų būdingas teritorinis aspektas ir kuri neleistų kilti pastaraisiais metais vis sunkiau įveikiamiems iššūkiams, jie tapo dar sudėtingesni dėl Jungtinės Karalystės pasitraukimo. Be to, B. Latouro kritika per daug visaapimanti turint galvoje darbus, kuriuos M. Abélèsas yra įkvėpęs atlikti. Kaip matysime kitame skyriuje, ritualų Vestminsterijoje, Pietų Afrikoje ir Indijoje palyginimas atskleidė politinių pasaulių bendrumus ir skirtumus nesuegzotinizant nė vienos iš vyksmo vietų²⁷.

Etnografiniu požiūriu Europos Parlamentą tyrinėjo lingvistė Ruth Wodak ir antropologė Amy Busby. R. Wodak rašo apie kalbą: kaip ji atskleidžia socialines struktūras ir stiprina socialinę galią. Taikydama diskursinį-istorinį metodą, ji tyrinėjo praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio pabaigos parlamentarų tapatybę vadovaudamasi prielaida, jog tapatybė nėra tai, kas turima ar kuo esama – ji yra orientacija arba priemonė, pasitelkiama bendraujant²⁸. Tam tikri tapatybių aspektai (arba jų deriniai) išryškėja įvairiuose kontekstuose (viešuose ir privačiuose) vykstančio diskurso metu; todėl tapatybės tampa dinamiškos, fragmentiškos ir prieštaringos²⁹. Tai būdinga Europos politikai, todėl nenuostabu, kad viešose kalbose politikai pasitelkia pilietybę (ar regioninę tapatybę, pavyzdžiui, Skandinavijos) arba politinę partiją ar poziciją, kartais turėdami tikslą paaiškinti tam tikrą požiūrį ar patirties sritį³⁰. Parlamentarių moterų savitumas nulemtas pačios jų lyties; jos savąjį ypatingumą pasitelkia kaip išlikimo priemonę ir dažnai

²² Žr. Abélès, M. *Un ethnologue à l'Assemblée*. Paris: Odile Jacob, 2000, p. 26.

²³ Abélès, M. *Parliament, Politics and Ritual*. In: *Rituals in Parliament* / Eds E. Crewe and M. G. Müller. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2006, p. 30.

²⁴ Žr. Latour, B. *The Making of Law: An Ethnography of the Conseil d'Etat*, p. 246–247.

²⁵ Abélès, M. *Identity and Borders: An Anthropological Approach to EU Institutions*, p. 8.

²⁶ *Ibidem*, p. 11.

²⁷ Taip pat žr. *Democracy in Practice: Ceremony and Ritual in Parliament* / Eds. Shirin M. Rai, Rachel F. Johnson. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

²⁸ Žr. Wodak, R. *Multiple Identities: The Role of Female Parliamentarians in the EU Parliament*. In: *The Handbook of Language and Gender* / Eds. J. Holmes, M. Meyerhoff. London: Blackwell, 2003, p. 674–675.

²⁹ *Ibidem*, p. 678.

³⁰ *Ibidem*, p. 687.

tipinį politiką (vyrą) apibūdina kaip elitinį, abejingą, į visus žiūrintį atsainiai. Politikai vyrai savo lytį laiko savaime suprantamu dalyku ir jos nepasitelkia, nes vyriškumas laikomas norma.

A. Busby domina tai, kaip parlamentari užsiima politika kaip kasdiene veikla; tai ji tyrinėjo stažuodama pas vieną iš politikų³¹. Ankstesni tyrinėtojai gilinasi į balsavimo elgseną ir oficialius vaidmenis; A. Busby stengiasi geriau suvokti neoficialią praktiką, simbolinį atstovavimą ir galios santykius. Ji remiasi Pierre'o Bourdieu poststruktūrine teorija ir aprašo, kaip politikai žaidžia užkulisinius politinius žaidimus iš dalies kaupdami įvairialypį kapitalą (pavyzdžiui, išsaugodami oficialius postus arba reputaciją), nors tuo pat metu tvirtina, jog parlamentas yra bendradarbiaujanti ir elitinė institucija³². Vienas iš jos siekių yra parodyti, kad parlamento sudėtingumą suvokti galima, tik kai aiškiai matomos procesų ir veiksmų sąsajos, o ne kai jos slepiamos pasikliaujant siaurais probleminiais klausimais.

Aš pati, sekdamą M. Abélès'o antifunkcionalistine tradicija, faktinę medžiagą Vestminsterio parlamento etnografiniam tyrinėjimui rinkau dviem etapais: Lordų Rūmuose 1998–2001 m. ir Bendruomenių Rūmuose 2011–2013 metais. Pamačiau, kad Jungtinės Karalystės parlamente vykstantys svarstymai panašesni į vykstančius Prancūzijoje, o ne JAV parlamente (nors JAV parlamentą verta patyrinėti išsamiau) – tai būdavo rungtynės, kurios tapdavo tuo polemiskesnės, kuo labiau aprėpdavo kosmologinius su lytimi, gyvūnais ar konstitucija susijusius santykius. Ritualai įvairių protagonistų buvo naudojami įvairiems tikslams. Lordų Rūmuose suritualinti debatai maskuodavo hierarchijų tvarumą (tačiau tuo pat metu slapta suteikdavo galimybę jam pasireikšti), ypač hierarchijų, susijusių su „įprastais kanalais“ (partijų lyderiais ir partinių frakcijų drausmintojais), kurie pritardavo balsavimo rezultatams neatsižvelgdami į deklaruojamą nepriklausomos nuomonės etosą ir sprendimų priėmimo elitiškumą. Aš tęsiau M. Abélès'o racionalaus pasirinkimo teorijai³³ mestą iššūkį: rašiau apie parlamentinių grupių santykius užuot skaidydama jas į segmentus pagal individualius interesus. Mano knyga apie Lordų Rūmus atstovauja gana tradicinei etnografijai: Rūmai vaizduojami kaip savas tradicijas entuziastingai sauganti politinė institucija, kurioje tarpsta katiniai kunigiškų parlamento klerkų, karališkai didingų politikų, patarnaujančių durininkų ir nematomų valytojų santykiai, bei kurioje lordų titulai traktuojami kaip simboliškas galios deficitą kompensuojantis kapitalas³⁴.

Williamas Schumannas piešia politinio kismo Velse paveikslą, stebėtą XX a. dešimtąjį dešimtmetį, kai tyrinėjo Velse Nacionalinę Asamblėją³⁵. Jam pavyko atlikti skrupulingai tikslią etnografinę analizę; iš dalies todėl, kad stažavo pas liberalus demokratų. Jis aprašo oficialią organizaciją, pirmiausia kaip politinių partijų veikimo lauką, bet tuo pat metu ir neformalius jos elgsenos kodus. Pavyzdžiui, partinis lojalumas laikomas svarbiu, tačiau skatinamas ir „broliavimasis“ su kitomis partijomis: politiniai darbuotojai iš skirtingų partijų susitinka neoficialiai siekdami sukurti draugingą aplinką, tinkamą prašyti paslaugų ir perduoti informaciją. Partijose neoficialus bendravimas peržengia Velse ribas būdais, paprastai liekančiais nepastebėtais. W. Schumannas pasakoja, kaip specialusis patarėjas iš Velse, dažnai perduodantis informaciją užkulisiuose, trumpąja žinute parašė klausimą parlamentarui Vestminsterijoje, ir šis po kelių minučių pasisakė Bendruomenių Rūmuose, prašydamas išaiškinti vyriausybės ketinimą dėl sprendimų priėmimo galių Velse peržiūrėjimo. Nepaisant retorikos ir priemonių, susijusių su atvira ir skaidria vyriausybe, ne kameroms skirtas „sandorių sudarinėjimas“ tęsiasi, nes manoma, kad sveikai demokratijai būtinas tam tikras slaptumas. Tradiciniai labai struktūrinėmis apžvalgomis pasikliaujantys parlamento tyrinėjimo metodai nebūtų galėję atskleisti šių iš dalies nematomų procesų.

³¹ Busby, A. Normal Parliament: Exploring the Organisation of Everyday Political Life in an MEP's Office. *Journal of Contemporary European Research*, 2013, Vol. 9, No. 1, p. 96.

³² Žr. Busby, A. *The Everyday Practice and Performance of European Politics: An Ethnography of the European Parliament*, p. 222.

³³ Konceptualus racionalaus pasirinkimo teorijos pažinimo šaltinis: Norkus, Z. *Max Weber ir racionalus pasirinkimas / iš vokiečių k. vertė A. Lozuraitis*. Vilnius: Margi raštai, 2003.

³⁴ Plačiau žr. Crewe, E. *The Lords of Parliament: Manners, Rituals and Politics*. Manchester: Manchester University Press, 2005.

³⁵ Schumann, W. R. *Toward an Anthropology of Government: Democratic Transformations and Nation Building in Wales*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

W. Schumannas nagrinėja įvairius Asamblėjoje besiskleidžiančius legitimacijos ir atstovavimo kodus, ir, būdamas ištikimas geriausioms antropologinių politikos tyrimų tradicijoms, skiria itin daug dėmesio kontekstui, empirinėms detalėms ir teatrališkumui. Pirmiausia, kaip legitimacijos priemonės Asamblėjoje jis nurodo politinių dokumentų rengimą ir požiūrių svarstymą. Antra, jis kalba apie pasipriešinimo Jungtinės Karalystės politiniam diskursui procesą kaip apie išskirtinai velsietišką reiškinį: velsiečių kalbos legitimaciją Jungtinės Karalystės valdysenoje įteisinant Asamblėjoje dviejų kalbų – anglų ir velsiečių – vartojimą. Velsiečių kalbos vartojimas Asamblėjoje jos nariams tapo svarbia velsietiškos tapatybės raiškos ir nacionalinių interesų atstovavimo priemone. Trečia, semiotinės kovos Asamblėjoje leidžia jos nariams diferencijuotis, kai, pavyzdžiui, ministrai perkelia vyriausybės kritiką į kitą laiką, vietą ar kompetencijos sritį. W. Schumannas sutinka su Jürgeno Habermaso teze, kad parlamentas svarbus tuo, jog suteikia politikams galimybę atstovauti viešajam interesui racionaliai komunikuojant, tačiau nukrypsta nuo jos rašydamas, kad Velse pasiekiamas rezultatas būna ne sutarimas, o varžybos.

Tik po keleto metų pasirodžiusia etnografinė Bendruomenių Rūmų studija irgi siekia ginčyti politikų viešąjį įvaizdį ir provokuoti politikos mokslus. Parlamentas dažnai vaizduojamas kaip sistema arba taisyklių varžoma institucija, dažnai teoriniame naujojo institucionalizmo kontekste, panašiai kaip jis anksčiau buvo vaizduojamas struktūralizmo, kuriuo, atrodo, rėmėsi praėjusio šimtmečio aštuntojo ir devintojo dešimtmečių antropologai, kontekste. Studijoje kažkiek atsižvelgiama į grupių kuriamus modelius paliekant nuošalėje individų motyvus ir interesus, ir tai gali būti suvokiama kaip racionalaus pasirinkimo teorijos puolimas. Tačiau „Bendruomenių rūmai: parlamentarų darbo antropologija“³⁶ buvo bandymas pasiūlyti šio poliarizuoto dualizmo, skiriančio struktūrą ir individą, alternatyvą nutolstant nuo M. Abélėso struktūralizmo. Parlamentarai yra individai, saistomi sudėtingų ryšių, atsiradusių siekiant atstovauti tūkstančiams savo apygardų piliečių, bet tuo pačiu jie nuolat tapatinasi su įvairiomis socialinėmis grupėmis ir politiniais dariniais, netgi su keletu per dieną. Individo laisvė ir socialiniai apribojimai yra paradoksaliai vienas nuo kito neatsiejami dalykai. Mano Bendruomenių Rūmų tyrimas, kuriame naudojau dalyvio ir stebėtojo metodą, vyko tam tikru tarpsniu – įpusėjus koalicinės vyriausybės 2010–2015 m. kadencijai ir pasibaigus didžiuliam parlamentarų išlaidų skandalui. Kai kurios išvados nebeatitiko tikrovės vos išleidus knygą. Jų efemerškumą lėmė pokyčiai, susiję su griežtu galių pasiskirstymu tarp partinių frakcijų drausmintojų ir eilinių parlamentarų bei vyriausybės ir parlamento bei su socialinės medijos ir visą parą transliuojamų žinių proveržiu. Knygoje pateikiamas kitoks šių politinių pokyčių suvokimas: ne toks tvarkingas, prieštaringas, abejojone pagrįstas ir dvilypis, derantis su pastarojo meto antropologiniu mąstymu apie istoriją, žinias ir veiklas³⁷.

Tokia pačia teorine kryptimi buvo atliekamas ir Jessicos Bignell tyrimas; jai priklauso pirmoji Naujosios Zelandijos parlamento antropologinė studija, unikali pagrindine tema: vienos partijos (Žaliųjų) politinė komunikacija. Intensyviau ji dirbo su keturiais parlamentarais 2013 m.: analizavo jų politinio komunikavimo veiklą remdamasi P. Bourdieu teorija. Politikai komunikuoja siekdami užsitikrinti paramą ir politinę galią bei daryti įtaką tam, kaip žmonės pažįsta ir supranta pasaulį³⁸, todėl politikos pasekmė yra aktyvios žmonių pastangos „rasti orientyrus netvarkoje, nežinioje ir netikrume, į kurį jie yra įpainioti, kai siekia pokyčių arba stabilumo“³⁹. Grakščiai aiškindama politinius žaidimus, J. Bignell meta iššūkį redukcionizmui – tiek P. Bourdieu prielaidai, kad komunikacijos siekis galiausiai būna galios siekimas, tiek ir Michaelo Lemperto teiginiui, kad šiuolaikinėje politikoje ne tiek svarbu turinys, kiek santykių atgaivinimas. J. Bignell akcentuoja, kad Žalieji politine komunikacija vienu metu pasiekia keletą tikslų,

³⁶ Crewe, E. *House of Commons: An Anthropology of MPs at Work*. London and New York: Bloomsbury Academic, 2015, <http://dx.doi.org/10.5040/9781474234610.ch-003>.

³⁷ Žr., pavyzdžiui: Spencer, J. *Anthropology, Politics, and the State: Democracy and Violence in South Asia*. Cambridge: University Cambridge Press, 2007; Latour, B. *The Making of Law: An Ethnography of the Conseil d'Etat*.

³⁸ Bignell, J. A. *Political Messaging, Parliament, and People. Or Why Politicians Say the Things They Do the Way They Do: The Parliamentary Green Party of Aotearoa New Zealand in 2013*. A Thesis Presented in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Social Anthropology at Massey University Palmerston North Aotearoa New Zealand, 2018, p. 227–228. Prieiga per internetą: <https://mro.massey.ac.nz/handle/10179/15224>. Žiūrėta 2022-03-10.

³⁹ *Ibidem*, p. 238–239.

ir tai, kaip jiems svarbu išlaikyti reputaciją žinant Naujosios Zelandijos konteksto unikalumą ir partijos opozicinę padėtį politinėje aplinkoje⁴⁰.

Teoretizuojant instituciją jos kontekste ir už tokio konteksto ribų, labai svarbu išigilinti į kontekstinį unikalumą lyginant jį su apibendrinamumu, ir parlamentai nėra išimtis. Antropologai nemano apibendrinamumą esant empiriškai labiau prasmingą tam tikruose pasaulio geopolitiniuose regionuose (remiantis prielaidomis apie jų demokratijos „lygmenį“); jie teigia, kad lyginimo pagrindu turėtų būti kultūrinės ir politinės praktikos logika. Kaip pavyzdį galima panagrinėti tai, kaip politikai bendrauja su rinkėjais. Tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek Ramiojo vandenyno salose, kai valstybė neatitinka piliečių lūkesčių, tikimasi, kad problemą išspręs išrinktas parlamentaras. Pasak vieno Maršalo Beneto salų politikos, „Rinkėjai iš parlamentaro tikisi, kad jis bus ne vien tik jų atstovas parlamente, bet ir patarėjas kovose dėl vedybų, psichologas bandymo žudyti atveju, finansuos gimtadienio šventę, vestuves ar laidotuves“⁴¹. Dauguma politikų nekantrauja lyg musės, skrisdamos į liepsną, prižadėti rinkėjams neįmanomų dalykų, tačiau ne visur. Visiškai kitoks vaizdas Etiopijoje, kur daugelis parlamentarų porą kartų per metus aplanko rinkėjus ir beveik niekada nesivelia į asmeninius dalykus⁴². Gali būti skirtumų ir *tos pačios* šalies ribose. Arildo E. Ruudo etnografinėje studijoje apie Vakarų Bengalijos žmonių požiūrį į politikus skaitome, kad politikai laikomi nešvariais, neprincipingais ir korumpuotais. Tie, kurie išivelia į šį bjaurų žaidimą, kaimiečių nuomone, „paprastai yra nesąžiningi ir jau vien tik atėję į politiką neišvengiamai susitapa gėdingais sprendimais bei įtartinais veiksmais ir aljansais“⁴³. Bet štai Lucia Michelutti rašo, kad Šiaurės Indijos jadavų bendruomenės vadai save laiko kariška rase, istoriškai besisiejancia su Krišna; laikydami save gimusiais būti politikais, jie kovoja už socialinį teisingumą ir, kai būtina, ryžtingai gina kastos interesus⁴⁴. Vietiniai palaiko šiuos tariamai kriminalinius politikus, nes jie gina neturtinguosius. Autsaideriška politikų moterų patirtis⁴⁵ ir neigiama reakcija, kai jų skaičius parlamente staiga išauga, matoma Ugandoje⁴⁶ ir Jungtinės Karalystės Bendruomenių Rūmuose (šalyse, kurių politikos mokslai paprastai nelygina), tačiau visiškai kitaip yra ne tokiuose įtakinguose Jungtinės Karalystės parlamento viršutiniuose – Lordų – rūmuose, kur vyrauja būtent moterys parlamentarės⁴⁷.

Nuo 2014 m. talkinu antropologams Bangladeše, Mianmare ir Etiopijoje, tyrinėjantiems piliečių ir parlamentarų bei grupių ir organizacijų santykius⁴⁸. Kaip pavyzdį galėčiau pateikti Zahir Ahmedą, tyrinėjantį rinkimines apygardas Bangladeše; jis ginčija plačiai įsitvirtinusias nuomones, kaip buvimas atstovu susijęs su funkcijos atlikimu⁴⁹. Z. Ahmedas sutinka su manimi, kad, atstovaujant įvairialypėms rinkėjų grupėms, reikia naudoti nesuderinamus būdus⁵⁰, ir tiria, kaip parlamentarai nuolat keičia įvaizdį

⁴⁰ *Ibidem*, p. 232–235.

⁴¹ Corbett, J. *Being Political: Leadership and Democracy in the Pacific Islands*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2015, p. 75, <https://doi.org/10.21313/hawaii/9780824841027.003.0001>.

⁴² Plačiau žr. Ayenew, M.; Wubie, N.; Mekonnen, T. *Parliament-Public Engagement in Ethiopia: Selected Notes and Case Studies on a Politically Fragile State*. Addis Ababa: Forum for Social Studies, 2019. Taip pat prieiga per internetą: <https://grnpp.org/wp-content/uploads/2019/11/Ayenew-Parliament-participation-in-Ethiopia.pdf>. Žiūrėta 2022-03-10.

⁴³ Ruud, Arild E. Talking Dirty about Politics: A View from a Bengali Village. In: *The Everyday State and Society in Modern India* / Eds. C. Fuller, V. Bénéi. London: C. Hurst & Co., 2001, p. 117.

⁴⁴ Michelutti, L. *The Vernacularisation of Democracy: Politics, Caste and Religion in India*. New Delhi: Routledge, 2008, p. 178–183, <https://doi.org/10.4324/9780367817732>.

⁴⁵ Žr. Puwar, N. *Space Invaders: Race, Gender and Bodies out of Place*. London: Bloomsbury Academic, 2004, <https://doi.org/10.5040/9781474215565>.

⁴⁶ Žr. Tamale, S. *When Hens Begin to Crow: Gender and Parliamentary Politics in Uganda*. Kampala: Westview Press, 1999.

⁴⁷ Plačiau žr. Crewe, E. Ethnographic Research in Gendered Organizations: The Case of the Westminster Parliament. *Politics and Gender*, 2014, Vol. 10, No. 4, p. 673–678, <https://doi.org/10.1017/S1743923X14000476>.

⁴⁸ Šis tyrimas yra sudedamoji dalis studijos, kuriai vadovauja Emma Crew ir Ruth Fox ir kuri yra finansuojama Tarptautinės plėtros departamento (*Department for International Development*) bei Ekonominių ir socialinių tyrimų tarybos (*Economic and Social Research Council*) (2014–2017).

⁴⁹ Žr. Ahmed, Z. From Shape Shifting to Collusion in Violence: An Ethnography of Informal Relationships Between Bangladeshi Members of Parliament and Their Constituents. *Political and Legal Anthropology Review*, 2019, Vol. 42, No. 1, p. 5–20, <https://doi.org/10.1111/plar.12283>.

⁵⁰ Plačiau apie tai žr. Crewe, E. Westminster Parliamentarians: Performing Politics. In: *Democracy in Practice, Ceremony and Ritual in Parliament* / Eds. S. Rai, R. Johnson. London: Palgrave Macmillan, 2014, p. 40–59, https://doi.org/10.1057/9781137361912_3.

siekdami įgyti reputaciją ir užsitikrinti įvairių grupių paramą. Jie tai daro selektyviai, veikiami nepaprastai konfliktiško ir įtarumu pagrįsto šiandieninio Bangladešo politinio konteksto. Kai parlamentaras bendrininkauja su rinkėjais, žeminančiais religinei mažumai priklausanti mokytoją ir naudojančiais smurtinius veiksmus, atstovavimo funkcija žlunga. Bangladešo jaunimas solidarizavosi su mokytoju socialiniuose tinkluose nedviprasmiškai išreikšdamas užuojautą ir netgi su juo susitapatino – simboliškai pakartojo pažeminimo veiksma bei paskelbė tai „Facebooko“ ir „Twitterio“ platformose. Todėl jeigu parlamentaras vienus rinkėjus užtaria ir rodo jiems prielankumą, o kitus žemina, ir pastarieji yra simboliškai gelbstimi visiškai nepažįstamų žmonių, galima teigti, jog toks „atstovavimo“ procesas nebelaikytinas funkcijos atlikimu. Tai yra sudėtingi, netvarkingi ir dinamiški saistymosi procesai, kuriuos galima paaiškinti tik išsamiai aprašant atitinkamos vietovės istoriją, politiką ir visuomeninį kontekstą bei suvokiant, kuo visa tai skiriasi nuo atitinkamų dalykų kituose regionuose. Įvairiais požiūriais antropologiškai tyrinėta, kaip nesirūpinama rinkiminėmis apygardomis ir kaip joms atstovaujama politikų Etiopijos Tigrėjaus regione (Mitiku Gabrehiwotas) ir Mianmaro Kačinų valstijoje (Ja Htoi Pan)⁵¹. Žinant apie Europos antropologų saitus su kolonializmu ir pokolonijinių hierarchijų gajumą tarptautiniuose moksliniuose tyrimuose, svarbus tampa etinis imperatyvas, pripažįstantis Pietų pusrutulio ir diasporos antropologų teises ir patirtį. Tik jiems dalyvaujant bus įmanomas teorija ir empirizmu besiremiantis lyginamasis parlamentų suvokimas.

2. Neantropologiniai etnografiniai parlamento tyrinėjimo metodai

Labai nedaug antropologų išdrįso tyrinėti parlamentus, bet politikai dažnai pakliūdavo į kitų etnografų, dažniausiai, bet nebūtinai, iš politikos mokslų srities, akiratį. Etnografija paprastai suprantama kaip tam tikro specifinio visuomenės segmento tyrinėjimas. Jeigu laikytume, kad parlamentaras yra visuomenės segmentas, pirmoji etnografinė parlamentarų studija būtų parašyta 1978 m. minėto JAV politologo Richardo Fenno. Jo knygoje „Namų stilius: Rūmų nariai savo apygardose“⁵² yra nepaprastai inovatyvi išrinktųjų atstovų ir jų rinkėjų santykio studija. Atsiribodamas nuo politikos mokslų tradicijos, jis leidosi rinkti faktinės medžiagos iškelęs sau klausimą: „Ką išrinktasis atstovas mato, kai jis arba ji stebi rinkimų apygardą?“⁵³, ir nerė į šią veiklą kaip tikras etnografas: žiūrėdamas ne iš tolo, o iš už politikų, veikiančių rinkiminėse apygardose, pečių. Septynetą metų jis taikė metodą „tiesiog slampinėti“, būti pasirengusiam atrasti įdomių patirties padiktuotų temų⁵⁴. Jis rašo apie santykius – nuolatinę parlamento antropologijos temą – ir parlamentarų elgseną rinkėjų atžvilgiu. JAV išrinktieji atstovai kaip magiško veiksnio pavyzdį jam nurodė pasitikėjimą. „Jei žmonės jus mėgsta ir pasitiki jumis kaip asmeniu, jie už juos balsuos“⁵⁵. Didelė dalis politikų ir rinkėjų pokalbių yra susiję ne su politika, o pačiu atstovu ir galimybe juo pasitikėti. Laimėti pasitikėjimo teikiamą moralinį pritarimą užtrunka; tam reikia suartėti su žmonėmis arba sukurti artumo iliuziją. Vienas JAV išrinktasis atstovas pasakė, kad niekas nebalsuos prieš jus, jei vadinsite rinkėjus vardais ir kartu su jais kramtysite tabaką – jie net kovos už jus⁵⁶. Kito atstovo žodžiais, „Laimėti balsą lengviausia, jei kam nors spaudžiate ranką. Tūkstančiai balsų laimimi ne sakant kalbas. Tai padaroma žiūrint žmonėms į akis, kiekvienam atskirai, ir užduodant jiems klausimus. Labai retai kas nors paklaus apie jūsų poziciją koku nors klausimu“⁵⁷.

⁵¹ Jų tyrimas buvo finansuojamas Pasaulio parlamentų ir visuomenės mokslinių tyrimų tinklo (*Global Research Network on Parliaments and People*), remiamas Globaliųjų iššūkių tyrimų fondo (*Global Challenges Research Fund*) bei Meno ir humanitarinių mokslų tyrimo tarybos (*Arts and Humanities Research Council*) (2017–2020), atliekamas Mehereto Ayenew, Emmos Crewe, Ruth Fox, Niraja Gopalo Jayalo, Cristinos Leston-Bandeiros, Myato Theto Thitsaro ir vadovaujamas Richardo Axelby'o kartu su Jas Kaur ir Bethelu Worku.

⁵² Fenno, R. F. *Home Style: House Members in their Districts*.

⁵³ *Ibidem*, p. xiii.

⁵⁴ Žr. *ibidem*, p. xiv.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 56.

⁵⁶ Žr. *ibidem*, p. 64.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 85.

Todėl politinė komunikacija yra ne tiek siekis sužinoti, ką mano rinkėjai, turint tikslą atstovauti jų požiūriui arba jį pakeisti. Tai yra kiek subtilesnis procesas, kai, pavyzdžiui, JAV politikai leidžia laiką savo apygardose, siekdami įvertinti savo veikimo laisvės balsuojant galimybę ir ją išplėsti. Išrinktieji atstovai žino, kad jie parlamente kartais bus verčiami balsuoti neatsižvelgiant į savo rinkėjų interesus. Tai daryti ir kartu neprarasti per daug rinkėjų balsų jie gali tik tuomet, jei jais pasitikima. Todėl kuo daugiau politiku pasitikima, tuo daugiau jis turi veikimo laisvės balsuodamas⁵⁸. Tačiau R. Fenno pastebėjo, kad JAV, kai žmonės geria savo išrinktuosius atstovus vartodami rinkinius žodžius („ji puikiai atstovauja mūsų apygardai“, „jis gerai atlieka savo darbą“), paprastai turi galvoje ne politines pozicijas ar balsavimo niuansus. Daugelis rinkėjų nė nežino, kaip jiems atstovaujantieji balsuoja. Jų santykis su parlamentarais dažnai remiasi ne tiek tuo, kaip jie atstovauja jų nuomonei, o tuo, kaip gina jų gyvenamosios vietos ir jos žmonių interesus – taip sukuriamas priklausymo vienas kitam jausmas. Nuolat kalbama apie tai, kad kažkas gyvena toje pačioje gatvėje, kaip ir jų išrinktas politikas, politikų būdo savybes, priklausymą tam tikrai konfesijai, pabrėžiamas bendrumas ir tarpusavio supratimas. Tačiau R. Fenno ne visai prie širdies simbolizmo kalba, ir jis grįžta prie prielaidos, kad tokių intensyvių santykių tikslas yra vien tik noras pelnyti rinkiminę paramą. Pabaigoje jis apibendrina: „įsipareigojimų, prisiimtų būnant savose apygardose, paskirstymas ir tvirtumas gali daryti įtaką teisėkūros procesui Vašingtone“⁵⁹. Knygoje „Namų stilius: Rūmų nariai savo apygardose“ kelia dabartiniams JAV politikams iki šiol labai aktualius klausimus, susijusius su simboliu atstovavimu ir tuo, kaip parlamentariai įgyja rinkėjų pasitikėjimą užmegzdami ryšius, o ne dalindamiesi nuomonėmis ir požiūriais.

Etnografiniais metodais ir etnografijos teorija rimtai domisi taip pat ir kitų disciplinų mokslininkai, jie irgi pabrėžia, kaip svarbu neapsiriboti retorika. Šveicarų antropologė Kathrin Wessendorf sudarė rinkinį, apimančią teisininkų ir istorikų bei kitų antropologų darbus apie parlamentų ir čiabuvių santykį⁶⁰. Arkties regiono čiabuvių dalyvavimas politikoje nesustabdė jų iškraustymo ir marginalizacijos. Netgi piliečių teisių pripažinimu garsėjančiose Skandinavijos šalyse gyventojai, svarstydami savo kolektyvines teises, tarp jų ir teisę į žemę, susiduria su politikų ir visuomenės pasipriešinimu⁶¹. Gyventojų patirtis ir politinės įtakos šalių ir autonominiuose parlamentuose stiprinimo strategijos skiriasi visose septyniose šalyse, kurios nagrinėjamos rinkinio darbuose, tačiau galima apibendrinti, kad visuose regionuose parlamentai iki galo neatstovauja vietiniams gyventojams.

Politologė Shirin Rai vadovavo jungtiniam tyrimui, kuriame antropologiniu požiūriu analizuojamos genderinės apeigos (angl. *gendered ceremony*) ir ritualai Indijos, Pietų Afrikos Respublikos ir Jungtinės Karalystės parlamentuose, ir jos sudaryti rinkiniai visokeriopa supurtė daugelio išbandytas ortodoksiškas politikos mokslų sritis⁶². Pirmiausia apie geopolitinį aspektą. Daugelyje Europos, JAV ir Australijos tyrėjų parlamentų studijų daugiausia dėmesio kreipiama būtent į šiuos regionus ir jie vaizduojami kaip palyginti „išsivysčiusios“ demokratijos, todėl tarptautiniuose moksliniuose žurnaluose vyrauja darbai, skirti šioms regionams. Remiantis šiais darbais, netgi daromi globalūs apibendrinimai pamirštant istorinę įvairovę ir pokolonijinius tarptautinius galios santykius. Demokratinų procesų teoretizavimo visame plote nuo Šiaurės iki Pietų ašigalio nebuvimas sietinas su skirtumų gausa, kurią sunku aprėpti⁶³. S. Rai darbai dar kartą patvirtina mano argumentą, kad ši standartinė pozicija teoriškai ginčytina. Ragindami

⁵⁸ Žr. *ibidem*, p. 140–151.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 232.

⁶⁰ *An Indigenous Parliament?: Realities and Perspectives in Russia and the Circumpolar North* / Eds. Kathrin Wessendorf. Copenhagen: International Work Group for Indigenous Affairs, 2005.

⁶¹ Žr. Wessendorf, K. Introduction. In: *An Indigenous Parliament?: Realities and Perspectives in Russia and the Circumpolar North*, p. 12–13.

⁶² Žr. Rai, S. M. Analysing Ceremony and Ritual in Parliament. *The Journal of Legislative Studies*, 2010, Vol. 16, No. 3, p. 284–297, <https://doi.org/10.1080/13572334.2010.498098>; *Democracy in Practice: Ceremony and Ritual in Parliament* / Eds. S. M. Rai, R. F. Johnson. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.

⁶³ Plg., žr. *The Oxford Handbook of Legislative Studies* / Eds. Shane, Martin; Thomas, Saalfeld; Kaare W. Strøm. Oxford: Oxford University Press, 2014, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199653010.001.0001>.

mokslininkus lyginti politiką Indijoje, Pietų Afrikos Respublikoje ir Jungtinėje Karalystėje, S. Rai kolegos pateikė gausios medžiagos apie parlamento darbo žlugdymą⁶⁴. Jis iškelia aikštėn institucijos normas ir taisykles bei tuos, kurie jas proteguoja, ir išrinktųjų santykį su parlamento pirmininku, savo partija ir platesniu politiniu visuomenės kontekstu. Visose trijose šalyse vykę žlugdymai sietini su gyvybingu iššūkiu vykdomosios valdžios įtakai arba partijos skilimu ir parlamento nuosmukiu, taigi su vienokia ar kitokia kova dėl galios⁶⁵, tačiau labiau įtikinamai paaiškinti įmanoma tik išnagrinėjus kiekvieno atvejo istoriją. Pietų Afrikoje žlugdymo esmė ir motyvai laikui bėgant keitėsi netgi vieno ir to paties parlamento kadencijos metu: pradedant poaparteidinės (angl. *post-apartheid*) polemikos ribų nustatymu (1994–1999) ir baigiant opozicijos derybomis dėl tokio nustatymo teisėtumo⁶⁶. Tai yra būtent toks etnografinis tyrinėjimas, kuris, pasak Jeano Michelio Montsiono, galėtų mesti iššūkį tarptautinių santykių disciplinoje besireiškiančioms rasistinėms tendencijoms, tačiau tik jeigu tai lydėtų svarstymai apie refleksyvumą⁶⁷. Tokio rasizmo požymiu gali būti neatsižvelgimas į geopolitines skirtis. Kita S. Rai inspiruota naujovė buvo atsiribojimas nuo ankstesnio prisirišimo prie siektinų rezultatų ir individualių strategijų pasitelkiant domėjimąsi istorija, veiklomis ir simbolizmu, t. y. politikos mokslų tyrimuose vadovaujantis socialinėmis politinėmis ir kultūrinėmis nuostatomis⁶⁸. Šios nuostatos politologijos teorijai suteikia inovatyvumo ir feministinį aspektą, nes apima feministinį institucionalizmą, kuriame daugiausia dėmesio skiriama taisyklėms ir normoms, ir atspindi S. Rai domėjimosi sritis – galią, performatyvumą ir poststruktūralizmą. Trečioji S. Rai teorinė inovacija buvo skatinimas plėsti feministinės erudicijos indėlį tiriant politines institucijas ir taip prisidėti prie gausių ir vertingų tyrinėjimų, tiesiogiai skatinamų pokyčių darbotvarkės, savaime suprantama, susijusios su nuolatiniu nepakankamu moterų skaičiumi daugelyje pasaulio parlamentų.

Etnografiškai politikos mokslų atstovai, atsiskydami įprastų mokslinio tyrimo būdų, daug atskleidžia apie tradicinius politologijos kaip disciplinos metodus. Pažvelkime į tokių etnografų tyrinėjimo sampratą ir palyginkime su atitinkama antropologų samprata. Marcas Geddesas ir Rodas Rhodesas etnografiją aiškina kaip interpretacinį metodą. Vyraujančius tyrinėjimo Jungtinės Karalystės parlamente metodus jie interpretuoja kaip besiremiančius aprašymu, reformistiškus ir įvilkus į (naujojo) institucionalizmo terminologiją, labai pasikliaujančius tekstų, procedūrų ir oficialiųjų galių studijavimu. Jie siūlo interpretacinį teisėkūros institucijų tyrinėjimo būdą, kurio susiformavimui įtakos padarė jų pačių etnografiniai eksperimentai⁶⁹ ir mano darbas parlamente⁷⁰ bei S. Rai⁷¹ ir Cristinos Leston-Bandeira⁷² parlamento tyrinėjimai. Šis metodas yra antifundamentalistinis (Marko Bevirio įtaka): tikrovė yra socialinis konstruktas, todėl būtina rimtai žiūrėti į tiriamų subjektų nuomones ir pripažinti, kad individų valios laisvė yra ribota. Kai kurie „į kraują įsigėrę“ įsitikinimai pasikeičia susidūrus su dilemomis, todėl norint suprasti politikų elgesį, svarbu tirti, kaip jie interpretuoja ir kuria prasmę veikdami. Rekomenduojamos įvairios naratyvų užrašymo tiesiogiai iš pasakotojo lūpų priemonės (stebėjimas, žodinės istorijos, interviu, neoficialūs pokalbiai ir kt.). Toks požiūris neabejotinai yra tarpdisciplininis (einama į kompromisą su antropologija ir

⁶⁴ Žr. Spary, C.; Armitage, F.; Johnson, R. F. Disrupting Deliberation? Comparing Repertoires of Parliamentary Representation in India, the UK and South Africa. In: *Democracy in Practice: Ceremony and Ritual in Parliament* / Eds. S. M. Rai, R. F. Johnson. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014, p. 182–210, https://doi.org/10.1057/9781137361912_9.

⁶⁵ Žr. *ibidem*, p. 196.

⁶⁶ Žr. *ibidem*, p. 198–199.

⁶⁷ Plačiau apie tai žr. Montsion, J. M. Ethnography and International Relations: Situating Recent Trends, Debates and Limitations from An Interdisciplinary Perspective. *Journal of Chinese Sociology*, 2018, Vol. 5, No. 9, p. 1–21, <https://doi.org/10.1186/s40711-018-0079-4>.

⁶⁸ Plačiau žr. Rai, S. M. Political Performance: A Framework for Analysing Democratic Politics. *Political Studies*, 2015, Vol. 65, No. 5, p. 1179–1197, <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12154>.

⁶⁹ Plačiau apie tai žr. Geddes, M.; Rhodes, R. A. W. Towards an Interpretive Parliamentary Studies. In: *Soziologie der Parlamente: Neue Wege der politischen Institutionenforschung (1 ed.)* / Eds. J. Brichzin, D. Krichewsky, L. Ringel, J. Schank. Politische Soziologie: Springer-Verlag, 2018, p. 87–107, <https://doi.org/10.1007/978-3-658-19945-6>.

⁷⁰ Žr. Crewe, E. *The Lords of Parliament: Manners, Rituals and Politics*; Crewe, E. *House of Commons: An Anthropology of MPs at Work*.

⁷¹ Rai, S. M. *Analysing Ceremony and Ritual in Parliament*.

⁷² Leston-Bandeira, C. Why Symbolic Representation Frames Parliamentary Public Engagement. *British Journal of Politics and International Relations*, 2016, Vol. 18, No. 2, p. 498–516, <https://doi.org/10.1177/1369148115615029>.

ginčijama pozityvistinė metodologija) lyginant su etnografais, jie suvokia tai tik kaip priemonę, būtiną papildyti kitais metodais siekiant išvengti šališkumo bei padidinti tikslumo ir apibendrinamumo galimybe⁷³. M. Geddesas ir R. Rhodesas yra antifundamentalistai (siūlo tikslumą, bet ne apibendrinimą), o dauguma politikos mokslų atstovų yra fundamentalistai (dažnai apibendrina atsitraukdami nuo tikrovės), antropologija turi galimybę siekti pofundamentalistinės (angl. *post-foundational*) nuostatos, kuri apima tikslumą ir siūlo vertingų apibendrinimų.

3. Ką etnografinėms parlamento studijoms siūlo antropologija?

Norint suprasti tikslumo antropologijoje esmę, būtina atsižvelgti į epistemologinį antropologijos požiūrio į metodą ir teoriją pagrindą. Antropologai siekia tyrinėti holistiškai: išsiaiškinti žmonių gyvenimo įvairių aspektų sąsajas atsižvelgdami į kontekstą, o ne žvelgti į pavienį elementą ar temą atsietai nuo konteksto; tačiau iš tikrųjų absoliučiai visapusiškai žvelgti yra neįmanoma, todėl pripažįstamos holizmo ribos. Vis dėlto nuo giluminio žvilgsnio neatsiribojama, lygiai kaip ir laikomasi tradicijos „rinkti faktinę medžiagą“ paprastai pasineriant į tam tikrą vyksmo vietą (arba susijusias vyksmo vietas) kaip dalyviams ir stebėtojams bei skiriant pakankamai laiko susidaryti vaizdai apie tai, ką veikia tam tikra žmonių grupė nebūtinai jai pačiai suvokiant platesnį kontekstą. Specifinė kliūtis elitinėse politinėse institucijose, tarp jų ir parlamente, yra prieigos įėjimas. Daugelis parlamentų paprastai įleidžia lankytojus į viešų debatų erdves, tačiau (dėl saugumo arba todėl, kad erdvės dažnai perpildonos) užtveria kelią į susitikimų vietas, nebent jie būtų pakviesti tam tikrų politikų ar pareigūnų. Antropologija pirmiausia yra santykius tyrinėjanti disciplina, todėl antropologai paprastai pasitelkia įgūdžius ir įkalba sargus suteikti specialią prieigą. Bet už tai neišvengiamai sumokama tam tikra kaina. Kaip nurodo Lorraine Bayard de Volo ir Edwardas Schatzas, nėra sudėtinga „įeiti kaip savam“, užmezgus gana draugiškus santykius su sargais ir įkalbėjus juos suteikti įėjimą į parlamentą leidimą⁷⁴. Būtent todėl tyrimą atliekančiam etnografui svarbus tampa refleksyvumas: ne tik suvokti tai, kaip jis pats suvokia savo informatorius, bet ir kruopščiai iširti, kaip šis suvokimas susiformavo.

Pozityvistinės disciplinos siekia teikti objektyvias ataskaitas, tarytum būtų įmanoma pašalinti tyrėjo subjektyvumą, o antropologija tyrėjo istoriją, tapatybę ir dalyvavimą padaro tyrimo dalimi. Pasak Charlotte Davies, tokio refleksyvumo išdava yra „atsigręžimas į save“: apmąstymas, kaip socialinė etnografo ir jo informatoriaus sąveika atskleidžia jų prielaidas ir reakciją į vienas kitą bei kuria teorijas, kuriomis remiasi išvados⁷⁵. Skiriasi ne vien įvairių parlamentų tyrinėjimai (nes kiekvienas iš jų yra glaudžiai susijęs su įvairiomis kultūromis ir politiniais kontekstais), bet ir to paties parlamento tyrinėjimai, nes skiriasi tyrėjų tapatybių formos. Paprasčiausia būtų pateikti pavyzdį apie mano pačios istorijos ir tapatybės įtaką mano tyrimams. Netikėtas nutikimas tarpdisciplininio jungtinio Etiopijos parlamentarų ir pilietinės visuomenės santykio tyrimo metu labai aiškiai nušvietė tyrėjų tapatybių įtaką pokalbiams. Imant interviu iš parlamentarinių moterų, ėmėmės eksperimento siekdami patikrinti, kaip mūsų pačių tapatybės veikia apklausą. Imti interviu ėjome keturiose: aš (baltaodė britė), baltaodis britas, etiopas ir etiopė mokslininkė. Buvo sutarta, kad tęsime interviu iki keleto paskutinių minučių, kai abu apklausėjai vyrai jį paliks, tad pamatysime, ar tai kaip nors paveiks tai, kaip su mumis kalbės dvi parlamentarės moterys ir ką jos pasakys. Kol dalyvavo visi tyrėjai, parlamentarės pabrėžė savo partijos ir vyriausybės privalumus bei savo sėkmingą indėlį į lyčių lygybės propagavimą. Susidarė įspūdis, kad politikės yra tvirtos, dinamiškos ir nepažeidžiamos. Išėjus dviem mokslininkams vyrams, pokalbis staiga pasikeitė. Moterys pasidarė daug atviresnės – pasakojo apie kai kurių parlamentarų vyrų priešišumą, citavo tipinius jų pasakymus, pavyzdžiui, „Kodėl nuolat verki?“, „Konstitucijoje jau atspindimi visų interesai. Moterų problemos jau

⁷³ Plg., žr. Bayard de Volo, L.; Schatz, E. From the Inside Out: Ethnographic Methods in Political Research. *PS: Political Science and Politics*, 2004, Vo. 37, No. 2, p. 269–270.

⁷⁴ Bayard de Volo, L.; Schatz, E. *From the Inside Out: Ethnographic Methods in Political Research*, p. 269.

⁷⁵ Davies, C. A. *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. London and New York: Routledge, 1998, p. 4–5.

svarstomos, todėl nėra reikalo visą laiką kalbėti apie moteris“. Viena iš jų pateikė iškalbingą atsakymą į klausimą, ką reiškia būti parlamentare moterimi. „Kai moteris parlamente eina į tribūną pasisakyti, ji visada bijo, galvoja „ar aš sugebėsiu?“, tuo tarpu vyras niekada nejaučia nerimo“. Ne taip svarbu, tiesa tai ar ne (vyras gali būti tiek pat nervingi kaip ir moterys, tik apie tai nekalba), bet buvo aišku, kad to nebūtų buvę pasakyta dalyvaujant vyrams. Šis nutikimas parodė, kad parlamentarės moterys kamuojasi dėl pasitikėjimo savimi, tačiau kartu yra verčiamos atrodyti nepažeidžiamomis valdžios atstovų ir savo varžovų akivaizdoje. Toks modelis laikytinas apibendrinamuoju, nes yra pakankamai panašaus vyksmo pavyzdžių iš kitų šalių⁷⁶. Šį nutikimą formavo keli veiksniai: lytis, rasė (tautybė), hierarchijos istorija. Šių veiksnių įtaka nepadaro interviu metu gautų įžvalgų ir jomis besiremiančio interpretavimo mažiau patikimu, negu interviu, kuris būtų buvęs standartiškas ir neutralus – nebūna „neutralių“ interviu ir susitikimų, kuriems nedarytų įtakos žmonių gyvenimo istorijos, emocijos ir tapatybės. Kai tyrėjai apmąsto, kaip jų tyrimų rezultatus veikia santykiai ir prielaidos, bei kiek įmanoma išsamiau tai dokumentuoja ir teikia kaip savo įdirbį, jie yra tikslumo kelyje. Šiuo atveju tikslumas radosi ne dėl neutralumo simuliacijos, bet dėl prielaidų ir jų įtakos tyrimui apmąstymo, trumpiau tariant, dėl refleksyvumo.

Lygiai kaip mokslinis tyrimas yra socialinis, politinis ir intelektinis vyksmas, o ne tik įvykių seka, taip ir tikslumo siekimas yra viso tyrimo metu vykstantis procesas. Tai reiškia nuolat pagarbiai kritiškai gilintis į informatorių teiginius. Norėdamas nebūti paviršutiniškas ir suprasti požiūrių įvairovę, tyrėjas turi nuolat klausiti „kodėl jis (arba ji) tai sako?“, nes, kaip ir bet kurio žmogaus, politiko teiginiai formuojami specifinio socialinio konteksto ir kultūrinių vertybių, ideologijų, normų, jausmų ir siekių mišinio. Toks atvirasis tyrimas leidžia etnografiui sužinoti, kas, jo manymu, yra socialiai ir politiškai svarbu informatoriams, ir vėliau suteikia jam galimybę lengviau analizuoti, kodėl esama tokių reiškinių kaip atotrūkis, sąryšis, prieštaravimas, ir kodėl jie išlieka arba keičiasi. Šie reiškiniai išryškėja nuolat analizuojant socialinių pasaulių įvairių aspektų panašumus ir skirtumus. Dažnai neatitinka tai, ką žmonės sako apie savo veiklą, ir tai, ką jie iš tikrųjų veikia. Klausantis, ką parlamentarai kalba apie savo veiklą rinkiminėse apygardose, ir stebint, kaip jie priima pas save rinkėjus, atrodo, jog jie, nagrinėdami rinkėjų nusiskundimus, daro tai, kas liepiama, rašo už juos laiškus ir niekada nė vieno neatstumia. Tačiau, panagrinėjus atidžiau, galima pamatyti, kad parlamentarai pasveria kiekvieno atvejo privalumus ir įvertina rinkėjų nuoširdumą bei atitinkamai keičia požiūrį⁷⁷. Daugeliui parlamentarų savo apygardose tenka artimai bendrauti su visų pagrindinių įstaigų biurokratais, kurių jie nenori erzinti gaišindami laiką reikalais, kuriais esą neverta rūpintis. Jie, naudodami subtilų kodą, laiškuose arba elektroniniuose laiškuose išsamiai pateikia problemą ir nurodo atvejo svarbą (arba jos nebuvimą).

Informatoriai ne visada piktybiškai slepia informaciją – jie paprasčiausiai gali savaime suprantamu dalyku laikyti savo gyvenimo istoriją, vertybes ir kultūrinę praktiką. Pailiustruosiu tai paaiškindama, kaip tyrinėčiau partinių frakcijų drausmintojų įtaką Vestminsterio parlamente. Tik pradėdama tyrinėti Bendruomenių Rūmų partinių frakcijų drausmintojus, vis dar buvau veikiamas nuostatų, susiformavusių gilinantis į Lordų Rūmus. Lordų Rūmuose kalbėdamasi su lordais drausmintojais bei šalia pastarųjų sėdėdama susitikimuose, sužinojau, kad „įprasti kanalai“, t. y. partinių frakcijų drausmintojai ir partijų vadovai, derasi dėl susitarimų, apie kuriuos nieko nežino eiliniai parlamento nariai. Stebėjau, kokiu mastu lordai paklūsta savo drausmintojams. Nepaisant beveik visų lordų deklaruojamo savarankiškumo etoso ir retai pasitaikančių drausmintojų duodamų kyšių ar grasinimų, lordai retai balsuoja neatsižvelgdami į partijų nurodymus (tai atitiko mano lūkesčius ir jų teiginius). Paklausti, kodėl jų paklusnumas viršija savarankiškumo etoso numatytąjį, jie paaiškino neturį laiko iki galo susigaudyti tokioje temų gausybėje, pasitikį savosios pusės nuomone, esą lojalūs savo partijai arba negalintys pakęsti „balsuoti taip, kaip jų priešas“. Lordų Rūmų nariai nuolat reikšdavo nuomones, atspindinčias didelį solidarumą su savo partija, kontrastuojantį su idealizuojamu jų savarankiškumo etosu.

⁷⁶ Plačiau apie tai žr. Crewe, E. *Ethnographic Research in Gendered Organizations: The Case of the Westminster Parliament*, p. 673–678.

⁷⁷ Žr. Crewe, E. *House of Commons: An Anthropology of MPs at Work*, p. 95.

Bendruomenių Rūmuose tikėjaisi mažiau susitarimų, griežtesnių partinių frakcijų drausmintojų reikalavimų ir didesnės vyriausybės įtakos – visokių tokių dalykų, sąlygojamų pažadų, kyšių ir grasinimų. Nors ir įpratusi ginčyti racionalaus pasirinkimo teorijos hipotezes (kad individus motyvuoja jų interesai), netikėtai priėjau nuomonę, kad parlamentarai savo drausmintojams paklūsta siekdami būti perrinkti, perkelti į aukštesnes pareigas arba paremti savo partijos. Tačiau Bendruomenių Rūmuose partinių frakcijų drausmintojų įtaka nebuvo tokia, kokios tikėjaisi. Skaičiau Philo Cowley'o knygą apie maištus⁷⁸; parlamentarai vis mažiau paklūsta drausmintojams ir kiekvienas parlamentas, pradėdant 1945 m., darėsi vis labiau maištaujantis. Ėmiausi tyrimo, pagrįsto pokalbiais su partinių frakcijų drausmintojais, maištautojais ir kitais artimai su jais susijusiais. Jie parodė, kad drausmintojų įtakos pobūdis keičiasi: tai jau ne tiek bauginimas, kiek įtikinėjimas remiantis žinių rinkimu, derybomis ir taktiškumu. Partinių frakcijų drausmintojų pozicijos Bendruomenių Rūmuose silpnėjo dėl įvairių priežasčių: silpnėjo politinės partijos (įskaitant susiskaldžiusias jų ideologijas), vis reikšmingesni darėsi rinkėjų ir vietinių partijų reikalavimai, 2010 m. reformos sudavė smūgį eiliniams parlamento nariams, ypač tam tikruose komitetuose⁷⁹. Kaip susidariau ši sudėtingesnį drausmintojų įtakos pastaruoju laikotarpiu vaizdą? Analizavau, kas vyko ir kodėl, tam tikro balsavimo metu stebėdama parlamentarų rūmuose ir koridoriuose, kalbėdavaisi su parlamentarais iš įvairių partijų, jų drausmintojais, klerkais, parlamentarų patarėjais apie tai, kas vyksta ir kodėl. Siekdama įvertinti, kaip drausmintojai veikia sudėtingus socialinius santykius, išsamiai išnagrinėjau jų veiklą ir požiūrių skirtumus.

Tikslumas pasiekiamas kruopščiu ir sąveika grindžiamu darbu pasitelkiant refleksyvumą, suvokiant istoriją, atsižvelgiant į įvairovę, tačiau to nepakanka apibendrinti. Antropologija gali būti suvokiama kaip lengvabūdė persona, kolekcionuojanti, paprasčiausiai klasifikuojanti tam tikras akimirkas ir tam tikroje vietoje sutinkamus žmones arba tam tikrus šablonus ir nesugebanti apibendrinti vykstančių procesų; aš teigčiau, jog, norint žvelgti giliau, reikia vadovautis postfundamentalistiniu (angl. *post-foundational*) požiūriu.

Filosofiškai kalbant, tai reiškia rasti vietą, kur susitikty, tarkime, Maurice Merleau-Ponty fenomenologija bei amerikietiškas pragmatizmas, kuriuo vadovaujasi Georgeas Herbertas Meadas ir Johnas Dewey'is. Patrickas L. Bourgeois teigia, kad jie abu atmeta mokslinį objektyvizmą ir „absoliučias kraštutines žinių kategorijas“⁸⁰; aš pridėčiau, kad jie tuo pat metu vengia kai kurių šiuolaikinių postmodernistinių teoretikų reliatyvizmo. Jie tai daro teigdami, jog mokslinis metodas yra kūrybinis eksperimentas – kito žmogaus realybė nėra suobjektinama, o atrandama laikui bėgant ir bendradarbiaujant: „Tai, kas žinoma, suvokiama kaip padarinys, kuriam atsirasti reikalingas stebėjimas. Žinojimas suvokiamas kaip dalyvaujantis tame, kas pagaliau sužinota“⁸¹. Todėl apibendrinti neapsiribojant konkrečiais dalykais – individu, grupe, parlamentu – įmanoma tik atsižvelgiant į požiūrių įvairovę. Būtina prisirišti prie kitų žmonių kasdienių realiųjų, o vėliau rasti būdų, kaip pateikti jų požiūrius jiems patiems suvokiama forma.

Pateiksiu apibendrinimo remiantis tam tikru vienu tyrimu pavyzdį. Dvejus metus, taikydama įvairius metodus (interviu, dokumentų kaitos teisėkūros procese stebėjimą) sekiau vieno įstatymo projekto vieno skirsnio kelią. Tai man leido matyti ryšius, siejančius tam tikru vienu dalyku užsiimančius labai įvairių kategorijų žmones. Stebėjau 250 žodžių kelionę teisėkūros proceso parlamente metu, panašiai kaip Brunas Latouras, kuris rašė apie tai, kaip Prancūzijos administracinė teisė kuriama naudojant veikiančius ryšių tinklus, kai neaiškumas ir neapibrėžtumas paverčiamas sprendimais⁸². Įstatymo projektas buvo susijęs su teisėjų priimamais sprendimais, kai išsiskyrę tėvai teisme sprendžia vaikų globos ir gyvenamosios vietos reikalus. Išsamiau patyrinėjus vieno skirsnio tekstą ir jo pataisų autorius, galima buvo padaryti išvadą,

⁷⁸ Cowley, P. *The Rebels: How Blair Mislaid His Majority*. London: Politico's, 2005.

⁷⁹ Žr. Crewe, E. *House of Commons: An Anthropology of MPs at Work*, p. 100–105.

⁸⁰ Bourgeois, P. L. Merleau-Ponty, Scientific Method, and Pragmatism. *The Journal of Speculative Philosophy*, 1996, Vol. 10, No. 2, p. 120, taip pat prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/25670179>.

⁸¹ *Ibidem*, p. 122.

⁸² Latour, B. *The Making of Law: An Ethnography of the Conseil d'Etat*, p. 101.

kad dėl vieno įvairias frakcijas apimančio komiteto ir vieno tariamai nepartinio lordo įtakos įstatymo projektas, buvęs labiau palankus tėvams, tapo labiau proteguojančiu vaiko gerovę. Tačiau iš tikrųjų padarytos pataisos buvo rezultatas sudėtingo aljanso, suvokiamo tik patyrinėjus įvairių žmonių, įvykių ir privačių susitikimų sąsajas. Duodami interviu, įvairūs savo pozicijų gynėjai neišvengiamai dėmesį telkė į pačių vaidmenį priimančią įstatymo projektą ir išreiškė individualų požiūrį į šį procesą, ne visada įžvelgdami kitų subjektų vaidmenį. Įvairių susitikimų stebėjimas ir požiūrių lyginimas man leido sukurti sąsajomis ir įvykiais pagrįstą versiją – nepaprastai išsamią oficialiai neskelbiamą informaciją žinančio žmogaus ataskaitą. Tęsia tyrimą: atskaitos juodraštį išsiuntinėčiau visiems pagrindiniams suinteresuotiems subjektams, paprašiau jų komentarų, vėliau pakoregavau tekstą, kad tiksliau atspindėtų įvairialypes nuomones ir jų skirtumus. Taip susiformavo įtikinamas iki galo suredaguotas tekstas, atspindintis tai, kas įvyko⁸³.

Ši atvejo analizė leidžia žvelgti giliau. Už šių 250 žodžių slėpi sudėtinga politikos ir faktų painiava, į ją pažvelgus tiriamu žvilgsniu, lyg ir norėtusi suteikti daugiau reikšmės politikai, o ne faktams. Diskusijose įstatymo projekto priėmimo procese buvo pasitelkiamos įvairiausios socialinės apžvalgos, teismų bylų medžiaga, asmenų liudijimai siekiant pagrįsti prieštaringas pozicijas atitinkamų interesų atžvilgiu. Politikams įsivaizduoti ateitį remiantis dabartimi labai pavojinga: tai, kas gerai vieniems, kitiems bus blogai, visada bus tokių, kuriems jų sprendimai bus nepriimtini. Todėl galbūt net galime būti dėkingi politikams už tai, kad jie neišvengiamai tampa nepopuliarūs. Iš politikų turėtume reikalauti ne nešališkumo, o atvirumo apie šališkumą – neišvengiamą ir nuolatinį tam tikros grupės interesų protegavimą. Tai būtų naudinga demokratijai. Politika niekada neturėtų būti *vien tik* racionalus faktų vertinimas; jei ji dėtusi tokia esanti, jai trūktų moralumo⁸⁴. Gal politikos formuotojai, priimdami įstatymus ir kontroliuodami jų vykdymą, užuot perdėm rėmėsi faktais, turėtų sumaniai gilintis į įvairias sritis ir ginčijamus tvirtinimus?

Viename naujausių darbų tęsia bendradarbiavimu pagrįstą etnografinį tyrinėjimą: kartu su už finansus atsakingu parlamento pareigūnu, t. y. pagrindiniu informatoriumi, gilinausi į Jungtinės Karalystės parlamentarų išlaidų skandalą. Daugiau negu dvejus metus, stengdamiesi suvokti ir įvertinti įvairialypes nuostatas bei į jas įsiklausyti, rengėme įtikinamą socialinės ir politinės bei kultūrinės skandalo istorijos ataskaitą. Tuo pat metu kėlėme sau užduotį interpretuoti naujai vadovaudamiesi Hannah'os Arendt dalyvavimo viešojoje erdvėje koncepcija. H. Arendt politiką interpretuoja kaip viešojoje erdvėje daugelio žmonių reiškiamų nuomonių svarstymą. Politikos formavimas nėra atsiskyrėliškas veiksmas: kuo daugiau įvairesnių požiūrių apsvaistoma, tuo daugiau galimybių reikštis reprezentatyviam mąstymui⁸⁵. Tai daugiau negu žiūrėti į pasaulio atspindį veidrodyje: autorius (arba du autoriai) turi suformuoti nuomonę pasitelkdamis vaizduotę, užuot vien tik peržiūrėdami požiūrių sąrašus. Tai yra metodas, kuriuo visuomet pasikliaujama kaupiant antropologines žinias.

Nematoma paversdami matoma, kruopščiai atrinkome ir akcentavome tai, ką laikėme svarbiausia. Iš pradžių mums atrodė, jog 2009 m. skandalo prieš dešimtmetį išsakyti komentarai pernelyg supaprastino reikalą, kad tuometė vieša diskusija buvo pernelyg aistringa ir nepakankamai įžvalgi ir todėl kompromitavo parlamentarus bei galėjo pakenkti demokratijai. Tačiau ir šis mūsų pradinis požiūris pasirodė esąs pernelyg supaprastintas. Išsiaiškinome, kad skandalas buvo susijęs ne tiek su finansiniu nusikaltimu, kiek su privatumu, slaptumu ir tam tikromis teisėmis, t. y. pavojais, kylančiais tiek dėl slėpimo, tiek ir atskleidimo. Nė neabejojome, kad slėpti tiesą asmeninės naudos tikslu yra nedora, tačiau parlamentarai, kažkada priėmę Informacijos laisvės įstatymą, buvo daugiau negu neprotingi pasistengdami nuslėpti informaciją apie savo išlaidas. Bet tai nereiškia, kad skaidrumą reikėtų visada kategoriškai laikyti naudingu; kuo daugiau, informacijai pakeliui į viešumą, yra tarpininkaujama, tuo labiau jos turinys ir prasmė iškrapoma ir tuo sunkiau suvokti jos sudėtingumą. Kuo labiau informacija viešinama be konteksto ar

⁸³ Žr. Crewe, E. *House of Commons: An Anthropology of MPs at Work*, p. 183–199.

⁸⁴ Išsamiau apie tai žr. Crewe, E. Reading the Runes: Conflict, Culture and 'Evidence' in Law-making in the UK. *Redescriptions: Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, 2017, Vol. 20, No. 1, p. 32–48, <http://dx.doi.org/10.7227/r.20.1.3>.

⁸⁵ Žr. visų pirma: Arendt, H. *Between Past and Future*. New York: Penguin Books, 1977.

atitinkamos interpretacijos arba pateikiama piktdžiugiškai ar nenuoširdžiai, tuo mažiau ja pasitikima. Nuo to laiko informacijos prostrūkis vis intensyvėja, ir perspėjantis tonas, jei ji tokį įgauna, stiprėja. Visa tai buvo būdinga ir išlaidų skandalui. Informacijos amžiuje visuomenei siunčiama žinia sklinda plačiau negu seniau, todėl didesnis skaidrumas savaime nėra besąlygiškas gėris⁸⁶.

Išvados

Antropologija, filosofinius dalykus susiedama su istorija ir geografija, teikia tarpdisciplininį parlamento tyrinėjimo metodą, tačiau tuo pat metu vadovaujasi grynai savo požiūriu, skiriančiu tai, kas socialiai ir kultūriškai specifiška, ir tai, kas gali būti apibendrinama. Kai tyrinėjamas tam tikru metu veikiantis konkretus parlamentas, išvalgas telkti lengviau, tarkime, apie partinių frakcijų drausmintojų įtaką Jungtinės Karalystės Bendruomenių Rūmuose: ji išseko dėl pagarbos sunykimo ir didėjančių visuomenės reikalavimų. Sunkiau rasti visiems parlamentams būdingus universalius modelius. Remdamasi tuo, ką per pastaruosius tris dešimtmečius pasiekė parlamento antropologija, vadovaujuosi demokratiškos šalių politikų veiklą pasauliniu mastu analizuojančia antropologijos teorija. Politikos šerdis yra santykiai. Kad ir kokios parlamentinės demokratijos sąlygomis parlamentarai veiktų, jiems kasdien tenka ieškoti orientyrų daugybėje sudėtingų ir dinamiškų socialinių bei politinių procesų, kovojant dėl žmonių gerovės lavuoti tarp draugų ir priešų. Jų veiksmus nulemia tapatybė, biografija ir gyvenimo istorija. Jiems tenka reaguoti į nuolat vienas kitam prieštaraujančius reikalavimus, svaidomus partijų, įvairių piliečių grupių ir žiniasklaidos.

Kaip jie išsiugdo įgūdžius, būtinus prisitaikyti prie įvairių kontekstų, auditorijų ir reikalavimų? Esama trijų dalykų, padedančių parlamentarams išlikti šiek tiek tvariems laviruojant chaotiškoje įvairovėje ir dinamiškoje aplinkoje bei išsaugoti arba nutraukti santykius ir aljansus. Pirmiausia – improvizacija, parlamentarų pasitelkiama perprantant ideologiją ir komunikuojant ją kaip politinius pareiškimus ir argumentus, varijuojamus atsižvelgiant į auditoriją. Toks komunikavimas daugelyje teisėkūros institucijų (ypač skaitmeninėje erdvėje) tampa vis labiau prieštaringas ir kelia nepasitikėjimą. Antra – šablonai, kuriais vadovaudamiesi parlamentarai organizuoja veiklą erdvėje ir laike, retkarčiais nuo jų nukrypdami. Skirtingais atvejais gali būti įvairiai, bet dauguma lankosi net tik teisėkūros institucijose, bet ir žiniasklaidos įstaigose, pas lobistus ir savo rinkiminėse apygardose. Trečia – ritualai, pavyzdžiui, debatai parlamento rūmuose, spaudos arba partijų konferencijos ar oficialieji renginiai – kasdienės nusistovėjusios tvarkos skiriamieji ženklai, turintys skirtingą politinę, socialinę ir kultūrinę svarbą. Kuo įvykiai svarbesni, tuo labiau ritualizuojami. Tai reiškia, kad jiems suteikiama simbolinė prasmė, jie reguliuojami taisyklių, naudojami atkuriant socialinę ir politinę hierarchiją arba ją ginčijant. Politikų (ir net parlamento) patikimumą formuoja platesnės parlamentinės bendruomenės ir visuomenės rimtai priimami įvairialypiai ritualai, artefaktai ir aplinka.

Demokratiškai išrinkti atstovai turi būti ir paprasti, ir ypatingi. Johnas Dunnas rašo: „politinėse bendruomenėse valdyti turi ne išskirtiniai, o paprasti žmonės (suaugę piliečiai)“⁸⁷. Mes nebenorime būti valdomi dievybių, karalių ar vadų, kurie jau gimsta valdovais; norime būti valdomi žmonių, panašių į mus pačius. Stephenas Colemanas priduria: „Laikais, kai autentiškumas ir paprastumas vertinami labiau už prestižą ir erudiciją, demokratiški politikai, norėdami, kad juos suvoktų kaip vertus būti atstovais, susiduria su iššūkiu būti pakankamai paprasti ir, jiems jau tapus atstovais, – gana neeiliniai“⁸⁸. Mūsų lyderiams būtinos išskirtinės savybės, nes norint, kad demokratija veiktų permainingų, skirčių ir prieštaravimų sąlygomis, tenka daug kovoti. Mes norime jais pasitikėti, gerbti ir pasikliauti jų priimamais sprendimais, tačiau kovoje už demokratiją neišvengiamai atsirandantis priešiškas ir sumaištis dažnai atskleidžia

⁸⁶ Detaliau apie šį tyrimą: Crewe, E.; Walker, A. *An Extraordinary Scandal: The Westminster Expenses Crisis and Why it Still Matters*. London: Haus Publishing, 2019.

⁸⁷ Cit. iš: Crewe, E.; Walker, A. *An Extraordinary Scandal: The Westminster Expenses Crisis and Why it Still Matters*, p. 180.

⁸⁸ Cit. iš: *ibidem*.

politikų, kaip visuomenės grupės, silpnybės. Politikos esama kiekvienoje organizacijoje (aliansų kūrimas, paramos paieškos, kova dėl įtakos ir šaltinių), tačiau politikai visa tai atlieka (ir politiką kuria) sutelkčiau, kaitaliodami politinius įsitikinimus ir atsiskleisdami labiau už kitas grupes. Mes ir mylime juos, ir jų nekenčiame, nes juose lyg pro didinamąjį stiklą matome save.

Dėl interesų ir vertybių įvairovės politinė veikla išprovokuoja konfliktus ir emocijas (jos intensyvumu nusileidžia tik konfliktams ir emocijoms, kylančioms, kai žlunga politika ir konfliktus imama spręsti naudojant smurtą), o politikai atsiduria pačiame sukuryje. Be to, dėl vykstančios skaitmeninės revoliucijos ir kylančios populizmo bangos politikai veikiami viešosios nuomonės kaprizų (ir šis poveikis dabar nepalyginamai didesnis negu anksčiau), todėl politikų patirtis ir veikla atrodo lyg po didinamuoju stiklu. Politikai ne tik atrodo esą „didesni“ už gyvenimą ir kartais atrodo stebėtinai neatsargiai besielgiai, jie ir kitiems įkvepia stiprų į juos pačius nukreiptą atsaką – emocijas, vertinimą, pasmerkimą ir neretai garbinimą. Antropologija yra pajėgi transformuoti parlamento studijas: kai būtinas bendradarbiavimu pagrįstas tyrinėjimas, ji gali pasiūlyti metodus ir teoriją, padėsiančią tai daryti sumaniai.

Iš anglų kalbos vertė
Tomas Auškalnis

Literatūra

- Abélès, Marc. *Quiet Days in Burgundy: A Study of Local Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Abélès, Marc. *Un ethnologue à l'Assemblée*. Paris: Odile Jacob, 2000.
- Abélès, Marc. *Identity and Borders: An Anthropological Approach to EU Institutions*. Twenty-First Century Papers, No. 4, University of Wisconsin – Milwaukee, 2004, p. 1–26. Prieiga per internetą: <https://minds.wisconsin.edu/bitstream/handle/1793/28962/abeles.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Žiūrėta 2022-03-10.
- Abélès, Marc. Parliament, Politics and Ritual. In: *Rituals in Parliament* / Eds E. Crewe, M. G. Müller. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2006, p. 19–40.
- Ahmed, Zahir. From Shape Shifting to Collusion in Violence: An Ethnography of Informal Relationships Between Bangladeshi Members of Parliament and Their Constituents. *Political and Legal Anthropology Review*, 2019, Vol. 42, No. 1, p. 5–20. <https://doi.org/10.1111/plar.12283>
- Ayewew, Meheret; Wubie, Nega; Mekonnen, Tsede. *Parliament-Public Engagement in Ethiopia: Selected Notes and Case Studies on a Politically Fragile State*. Addis Ababa: Forum for Social Studies, 2019. Taip pat prieiga per internetą: <https://grnpp.org/wp-content/uploads/2019/11/Ayewew-Parliament-participation-in-Ethiopia.pdf>. Žiūrėta 2022-03-10.
- An Indigenous Parliament?: Realities and Perspectives in Russia and the Circumpolar North* / Eds. Kathrin Wessendorf. Copenhagen: International Work Group for Indigenous Affairs, 2005.
- Arendt, Hannah. *Between Past and Future*. New York: Penguin Books, 1977.
- Aronoff, Myron J. *Israeli Visions and Divisions*. New Brunswick: Transaction Press, 1989.
- Bayard de Volo, Lorraine; Schatz, Edward. From the Inside Out: Ethnographic Methods in Political Research. *PS: Political Science and Politics*, 2004, Vo. 37, No. 2, p. 267–271. Taip pat prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/4488818>
- Bellier, Irène. European Identity, Institutions and Languages in the Context of the Enlargement. *Journal of Language and Politics*, 2002, Vol. 1, No. 1, p. 85–114. <https://doi.org/10.1075/jlp.1.1.07bel>
- Bignell, Jessica Anne. *Political Messaging, Parliament, and People. Or Why Politicians Say the Things They Do the Way They Do: The Parliamentary Green Party of Aotearoa New Zealand in 2013*. A Thesis Presented in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Social Anthropology at Massey University Palmerston North Aotearoa New Zealand, 2018. Prieiga per internetą: <https://mro.massey.ac.nz/handle/10179/15224>. Žiūrėta 2022-03-10.

- Bourgeois, Patrick. L. Merleau-Ponty, Scientific Method, and Pragmatism. *The Journal of Speculative Philosophy*, 1996, Vol. 10, No. 2, p. 120–127. Taip pat prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/25670179>
- Busby, Amy. Normal Parliament: Exploring the Organisation of Everyday Political Life in an MEP's Office. *Journal of Contemporary European Research*, 2013, Vol. 9, No. 1, p. 94–115.
- Busby, Amy. *The Everyday Practice and Performance of European Politics: An Ethnography of the European Parliament*, Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy in Contemporary European Studies, University of Sussex, 2013. Prieiga per internetą: http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/48830/1/Busby_Amy.pdf. Žiūrėta 2022-03-10.
- Corbett, Jack. *Being Political: Leadership and Democracy in the Pacific Islands*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2015. <https://doi.org/10.21313/hawaii/9780824841027.003.0001>
- Cowley, Philip. *The Rebels: How Blair Mislaid His Majority*. London: Politico's, 2005.
- Crewe, Emma. *The Lords of Parliament: Manners, Rituals and Politics*. Manchester: Manchester University Press, 2005.
- Crewe, Emma. Ethnographic Research in Gendered Organizations: The Case of the Westminster Parliament. *Politics and Gender*, 2014, Vol. 10, No. 4, p. 673–678. <https://doi.org/10.1017/S1743923X14000476>
- Crewe, Emma. Westminster Parliamentarians: Performing Politics. In: *Democracy in Practice, Ceremony and Ritual in Parliament* / Eds. S. Rai, R. Johnson. London: Palgrave Macmillan, 2014, p. 40–59. https://doi.org/10.1057/9781137361912_3
- Crewe, Emma. *House of Commons: An Anthropology of MPs at Work*. London and New York: Bloomsbury Academic, 2015. <http://dx.doi.org/10.5040/9781474234610.ch-003>
- Crewe, Emma. Reading the Runes: Conflict, Culture and 'Evidence' in Law-making in the UK. *Redescriptions: Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*, 2017, Vol. 20, No. 1, p. 32–48. <http://dx.doi.org/10.7227/r.20.1.3>
- Crewe, Emma; Walker, Andrew. *An Extraordinary Scandal: The Westminster Expenses Crisis and Why it Still Matters*. London: Haus Publishing, 2019.
- Davies, Charlotte A. *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. London and New York: Routledge, 1998. Taip pat prieiga per internetą: http://resv.hums.ac.ir/uploads/the_asa.pdf. Žiūrėta 2022-03-10.
- Democracy in Practice: Ceremony and Ritual in Parliament* / Eds. Shirin M. Rai, Rachel F. Johnson. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.
- Faucher-King, Florence. *Changing Parties: An Anthropology of British Political Conferences*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.
- Fenno, Richard F. *Home Style: House Members in their Districts*. New York: Harper Collins, 1978.
- Geddes, Marc; Rhodes, Rod A. W. Towards an Interpretive Parliamentary Studies. In: *Soziologie der Parlamente: Neue Wege der politischen Institutionenforschung (1 ed.)* / Eds. J. Brichzin, D. Krichewsky, L. Ringel, J. Schank. Politische Soziologie: Springer-Verlag, 2018, p. 87–107. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-19945-6>
- Geertz, Clifford. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books, 1973.
- Ingold, Tim. That's Enough About Ethnography. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 2014, Vol. 4, No. 1, p. 383–395. <https://doi.org/10.14318/hau4.1.021>
- Ingold, Tim. *Anthropology: Why it Matters*. Cambridge: Polity, 2018.
- Latour, Bruno. *The Making of Law: An Ethnography of the Conseil d'Etat*. London: Polity, 2010.
- Laver, Michael. Legislatures and Parliaments in Comparative Context. In: *The Oxford Handbook of Political Economy* / Eds. D. A. Wittman, B. Weingast. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 121–138. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199548477.003.0007>
- Leston-Bandeira, Cristina. Why Symbolic Representation Frames Parliamentary Public Engagement. *British Journal of Politics and International Relations*, 2016, Vol. 18, No. 2, p. 498–516. <https://doi.org/10.1177/1369148115615029>
- McDonald, Maryon. 'Unity in Diversity': Some Tensions in the Construction of Europe. *Social Anthropology*, 1996, Vol. 4, No. 1, p. 47–60. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8676.1996.tb00313.x>

- Michelutti, Lucia. *The Vernacularisation of Democracy: Politics, Caste and Religion in India*. New Delhi: Routledge, 2008. <https://doi.org/10.4324/9780367817732>
- Montsion, Jean Michel. Ethnography and International Relations: Situating Recent Trends, Debates and Limitations from An Interdisciplinary Perspective. *Journal of Chinese Sociology*, 2018, Vol. 5, No. 9, p. 1–21. <https://doi.org/10.1186/s40711-018-0079-4>
- Norkus, Zenonas. *Max Weber ir racionalus pasirinkimas / iš vokiečių k. vertė A. Lozuraitis*. Vilnius: Margi raštai, 2003.
- Paley, Julia. Towards an Anthropology of Democracy. *Annual Review of Anthropology*, 2002, Vol. 32, p. 469–496. <https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.31.040402.085453>
- Puwar, Nirmal. *Space Invaders: Race, Gender and Bodies out of Place*. London: Bloomsbury Academic, 2004. <https://doi.org/10.5040/9781474215565>
- Rai, Shirin M. Political Performance: A Framework for Analysing Democratic Politics. *Political Studies*, 2015, Vol. 65, No. 5, p. 1179–1197. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12154>
- Rai, Shirin M. Analysing Ceremony and Ritual in Parliament. *The Journal of Legislative Studies*, 2010, Vol. 16, No. 3, p. 284–297. <https://doi.org/10.1080/13572334.2010.498098>
- Ruud, Arild E. Talking Dirty about Politics: A View from a Bengali Village. In: *The Everyday State and Society in Modern India* / Eds. C. Fuller, V. Bénéï. London: C. Hurst & Co., 2001, p. 115–136.
- Salverda, Tijo; Abbink, Jon. Introduction: An Anthropological Perspective on Elite Power and the Cultural Politics of Elites. In: *The Anthropology of Elites* / Eds. T. Salverda, J. Abbink. New York: Palgrave Macmillan, 2013, p. 1–28. https://doi.org/10.1057/9781137290557_1
- Scheppele, Kim Lane. Constitutional Ethnography: An Introduction. *Law and Society Review*, 2004, Vol. 38, No. 3, p. 389–406. <https://doi.org/10.1111/j.0023-9216.2004.00051.x>
- Schumann, William R. *Toward an Anthropology of Government: Democratic Transformations and Nation Building in Wales*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Shore, Cris. *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*. London: Routledge, 2000. <https://doi.org/10.4324/9781315008462>
- Spary, Carole; Armitage, Faith; Johnson, Rachel F. Disrupting Deliberation? Comparing Repertoires of Parliamentary Representation in India, the UK and South Africa. In: *Democracy in Practice: Ceremony and Ritual in Parliament* / Eds. Shirin M. Rai, Rachel F. Johnson. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014, p. 182–210. https://doi.org/10.1057/9781137361912_9
- Spencer, Jonathan. Post-Colonialism and the Political Imagination. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 1997, Vol. 3, No. 1, p. 1–19. Taip pat prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/3034362>
- Spencer, Jonathan. *Anthropology, Politics, and the State: Democracy and Violence in South Asia*. Cambridge: University Cambridge Press, 2007.
- Tamale, Sylvia. *When Hens Begin to Crow: Gender and Parliamentary Politics in Uganda*. Kampala: Westview Press, 1999.
- The Oxford Handbook of Legislative Studies* / Eds. Shane Martin, Thomas Saalfeld, Kaare W. Strøm. Oxford: Oxford University Press, 2014. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199653010.001.0001>
- Weatherford, Jach McIver. *Tribes on the Hill: The US Congress Rituals and Realities*. Westport: Bergin and Garvey Publishers, 1985.
- Wessendorf, Kathrin. Introduction. In: *An Indigenous Parliament?: Realities and Perspectives in Russia and the Circumpolar North* / Eds. K. Wessendorf. Copenhagen: International Work Group for Indigenous Affairs, 2005, p. 8–21.
- Wodak, Ruth. Multiple Identities: The Role of Female Parliamentarians in the EU Parliament. In: *The Handbook of Language and Gender* / Eds. J. Holmes, M. Meyerhoff. London: Blackwell, 2003, p. 671–698.